

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Volume 11/11 Summer 2016, p. 77-98

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9880>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 14.08.2016

✓ Accepted/Kabul: 14.08.2016

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU – Prof. Dr. Davut KILIÇ

This article was checked by iThenticate.

ESKİÇAĞ DÜŞÜNCESİ VE KUTSAL KİTAPLARDA YEDİ SEMBOLİZMİ

Yusuf KILIÇ* - Elvan ESER**

ÖZET

İnsanoğlu ilk tanrılarının meşruiyetini evreni ve insanı yaratma kudretlerindeki gizliliğe bağlamış ve yaratılışın gizli şifrelerini çözebilmek için daima çaba sarf etmiştir. Bu çaba onu kutsal olana ulaştırmış ve böylelikle var olanın ötesinde bir “yaratıcı” olduğuna dair tanrı imgesi doğmuştur. Ayrıca insan bazı sayıların ilahi bir sırta sahip olduğunu düşünmüş ve bu gizemi de tanrılara dayandırmıştır. Öyle ki, eskiçağ düşüncesinde ve kutsal kitaplarda kullanılan sayı sembolizminin içerisinde tek sayıların ve özellikle de yedi rakamının diğer tüm sayılara karşı büyük bir üstünlüğe sahip olduğuna inanmıştır. Nitekim medeniyetin beşiği olan Mezopotamya’da yedi tanrı, yedi bilge, yedi gezegen, yedi kötü ruh, dünyanın yedi bölgesi, yedi deniz, yedi nehir, yedi rüzgâr, yedi başlı kozmik canavar gibi semboller birçok teolojik ve mitsel metin içerisinde yer almışlardır. Aynı şekilde Eski Yunan toplumunda, Yahudilerde, Hıristiyanlarda ve İslam dünyasında da yedi rakamının kutsiyet ve faziletine dair çok sayıda örnek bulunmaktadır. Antik Yunanda Pythagorasçılar ve Neo-Platoncular bu işin temsilciliğini yaparken, Yahudilerin Kabala’sında yedi kutsal isim zikredilmektedir. Yine Hıristiyanlıkta yedi sembolizminin devletin ve toplumun sürekli gelişimini temsil ettiğine inanılmıştır. Son olarak ise bazı İslami yorumlarda yedi; ilahi kudrete ulaşmanın, doğru olanın kapısını açmanın, dünyevi vasıf ve nefislerden kurtulmanın anahtarı olarak algılanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eskiçağ, Düşünce, Kutsal Kitap, Yedi Sayı Sembolizmi.

* Prof. Dr. Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü-Eskiçağ Tarihi Ana Bilim Dalı, El-mek: ykili@pau.edu.tr

** Öğr. Gör. Pamukkale Üniversitesi Denizli Sosyal Bilimler MYO, El-mek: eeser@pau.edu.tr

ANCIENT THOUGHT AND THE SYMBOLISM OF THE NUMBER SEVEN IN HOLY BOOKS

ABSTRACT

Humankind related the existence of his early gods to the confidentiality in their power to create the universe and the mankind, thus made efforts to decipher the secrets of the creation. This effort caused mankind to reach the divine source which in turn created the image of god as a "creator" beyond the existing. Additionally early people attributed holiness to some numbers and predicated this mystery to the gods. Apparently, humans believed that the odd numbers and especially the number seven were superior to other numbers within this symbolism based on ancient thought and holy books. In line with this, in ancient Mesopotamia symbols such as seven gods, seven scholars, seven planets, seven evils, seven regions of the world, seven seas, seven rivers, seven winds and seven headed cosmic monsters appeared in a number of theological and mythic texts. Similarly, in ancient Greeks, Hebrews, in Christian world and Islam society, there have been a number of examples related to the holiness and merit of the number seven. Pythagoreanists and Neo-Platonists in the Ancient Greece were the representatives of this; likewise in Hebrews, seven holly names took place in Kabala. Again in Christianity, it was believed that the symbolism of seven represented the state's and society's continuous development. Lastly, in some Islamic interpretations, the number seven was seen as a key to reach the holiness, to open the door of the correctness, and to release from earthly desires.

STRUCTURED ABSTRACT

Upon pursuing the secrets of his creation, mankind noticed something important understanding that he was the one created. Thus, within this process in which secrets of creation were followed, mankind reached the creator. Finding the essence of his existence, that is the creator, human beings tried hard to understand and investigate the other created beings. Thus, human beings had the belief that such a great order and system would be the gift of the creator to the human beings. Additionally, they also believed that those gifts given to human beings by the creator all had an absolute truth in their essence; that is mathematics. Mathematics is the whole of the numbers. Thus, humans started to believe that numbers were in the core of the divinity. Apart from being signs making up the system of calculation in the human life, they were also the symbols which had the secrets of divinity. With this belief in mind, humans who aimed at cracking the secrets of creation and the creator as the god, made the number symbolism one of the fundamentals of religion. Because, numbers lead the way to the god and the entities created by the creator. By this way, the number symbolism has taken its place in the belief system of mankind since ancient times. This has turned into a such acceptance that number symbolism has been used in religious rituals, theological sanctions, mythological expressions, scientific studies and in places of worship.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/11 Summer 2016

The numbers' affecting the theology and theology based mythology caused some complexities. Humans tried to use number symbolism in every difficulty to find ways to solutions and this caused the loss of value of symbols for the numbers. Thus, numbers as the symbols and numbers as the signs were all mingled. This complexity of numbers especially in mythological narrations caused difficulties in science terms of separation. Sorting out which number is the symbol of the divinity and which is the product of human mind is quite difficult because of the narrations coming from ancient times. Thus, the best way to separate the symbols and signs from each other is to analyze the numerical concept thoroughly in the text in terms of the meaning attached. Interest about the meanings attached to numbers which are accepted as symbols in science world has continued since the times of ancient Greek philosophers. Successors of Pythagoras and Plato took the adventure of solving the mystery of numbers to a higher level and created the concept of "Number Mysticism" by analyzing the numbers as entities having mysteries in them.

According to these successors;

- 1- Numbers affect the characteristics of the things they put in order.
- 2- Numbers are the mediator between the god and the created world.
- 3- When operations transacted with numbers are analyzed, it seen that they affect other things related with these operations.

Ancient Greek philosophers accepted numbers as the beginning of creation and existence, and they cited the number of seven as an example for the justification of their theory. At the same time, Hippocrates had the idea that the number seven directed all the other numbers and they as the base of existence also had a base and that base was the number seven. The number seven was not regarded as crucial for the existence of human being but it also affected people in the process which shaped their life. In line with this, Shakespeare claimed development of man was completed in seven time periods as explained in his famous work of "the seven ages of man".

Regarded as the society in which modern thinking started first by the scientists, Mesopotamians also attributed importance to the number symbolism in theology, mythology and science. It can even be claimed that development of science in Mesopotamia was related to the number symbolism. Also, primarily there were seven gods (An, Enlil, Enki, Ninhursag, Nanna-Sin, Utu, Inanna) in Mesopotamia where there was a polytheist and an astral religious belief. In addition to this, seven celestial bodies (Mercury, Venus, Mars, Jupiter, Saturn, Moon and Sun) determined the order of the Earth. For this reason, Mesopotamians had the idea that the number of gods or celestial bodies which ruled the Earth and human beings was deliberately seven, which was not a coincidence. For them, this was a mystery and wisdom of the seven gods. Thus, human beings started to open the doors of knowledge/wisdom in the way to reach the seven gods. This was how the sense of calendar developed in Mesopotamia. There are seven days of the week each of which belongs to a god respectively.

Turkish Studies

In Mesopotamia, science was not limited to this only. It came out that based on their belief, each planet governed a colour (red-orange-yellow-green-blue- indigo blue-purple). The number of colours was also seven. Centuries after this discovery, the English physicist Newton was able to divide light into its constituent colours through a glass prism in 1670. During this experiment, Newton observed that light included seven colors in it just as a rainbow had. Together with these aspects, these colours, seven in number, have not only a scientific but also mythological roots. Indeed, for most societies, it is a common belief that it is the god that granted the sun and the god used only seven colours. Additionally, it is that rainbow shining as a bridge on earth from the god's heaven with seven colours. Thus, Mesopotamian societies were convinced that their astral gods had days and colors. However, this did not end here. Philosophers of Ancient Greek believed that the divine qualities could not be just limited with these. Indeed, in ancient Greece, considering the natural similarity between music and astronomy, Pythagoras believed cosmic system was based on the mathematical rules and measures same as the music notes. Another Greek philosopher Platon, in his work "Republic" that he wrote two hundred years later, also repeated the same view and described this perfect rhythm of sky as "the music of heavens". Besides, the successors of Platon formed the musical rhythm and the arrangement of notes grounding on the magnificent movements of seven planets on the plane. In this way, for each astral god they determined a note, a sound unit. In addition to all these, Mesopotamian societies were aware of the fact that they needed to work harder in order to reach the god. They needed such constructions for this aim which should consist of seven floors each of which can accommodate a different God, and to reach God's scientific studies as well as religious fractions would be required. With this aim, the construction of domed sanctuary that we named as *ziggurat* appeared. Also, the Mesopotamians not only constructed seven-floor-buildings but also they formed their cities with seven layers and with seven different colors just like the sanctuaries. In fact, we even come across the cities Ur, Nippur, Eridu, Kullab, Kish, Lagash and Shuruppakin Mesopotamia with a connection to the number seven. The fact that societies that have pagan beliefs built their cities and temples with seven floors and with seven colors for their astral gods had another form together with Christianity. Together with the doctrines of Christianity, seven hills were started to be constructed in the capital cities. As a matter of fact, we come across Rome and Istanbul having seven hills constructed by human being as the Christian capital cities. Furthermore, in the mind of human beings, the biggest knowledge in the presence of God was without doubt the one about genesis (creation). Creating and creation have had their place in every religion. In this way, the point of view that numbers are the key of divine mystery and that the system that lies behind existence is the body of numbers showed itself also in true religions of God who is the owner of the divine.

In the belief of judaism, we encounter seven-lamps candle Menorah as the representative of the creation of the universe by God in seven days. In addition to this, the fact that Menorah is described as "Life Tree" in Jewish doctrines is of critical importance in explaining the link between spiritual quality and the number seven. In Jewish mysticism, Life Tree expresses the seven spiritual virtues. Also, according to Torah, the first

Turkish Studies

condition of divinity/spiritualism is to have knowledge that is to be omniscient. Torah says that Life tree and Tree of the knowledge of good and evil exist in the middle of heaven and the Adam was prohibited from eating the fruit of Tree of the knowledge of good and evil. The reason of this prohibition is that the fruit of this tree would make the mankind gain divinity.

As is seen, the symbol of “seven” moved along starting from the prophet Adam, with Monotheistic belief, to polytheistic belief and kept spreading over religious disciplines by again referring to its the starting point monotheistic beliefs. Kaballah of The Jewish, Apocalypse of Saint John of Patmos in Christianity and Moslims’ Koran that save itself with its own marvel are full of theological explanations related to the the reality of symbolism of numbers. Although the view that heaven is situated in seven layered sky symbolizes the “good”, the belief that hell is seven layers under the ground caused emergence of the idea that seven is also a representative of the “bad”. In short, from the times when first mythological narrations were formed to this date, many living and non-living creatures and a lot of abstract and concrete phenomenon that man uses in daily life regarding the belief and cultural life of mankind have been represented by the symbolism of the number seven.

Keywords: Ancient, Thought, Holy Book, Symbolism of the number seven.

GİRİŞ

Kutsal kitaplar ilk insanın Hz. Âdem olduğunu ve onun tek tanrı inancıyla yeryüzüne gönderildiğini bildirmektedir. Ancak tek tanrılı inanç sistemi zamanla dejenerasyona uğrayarak yerini çok tanrılı inançlara bırakmış, böylelikle insan tanrılarıyla birlikte kendi kural ve kaidelerini yaratmaya başlamıştır. Ayrıca insanoğlu ilk tanrıların meşruiyetini evreni ve insanı yaratma kudretlerindeki gizliliğe bağlamış ve söz konusu yaradılış şifrelerini çözebilmek gayesi ile büyük bir çaba içerisinde olmuştur. Bu vesileyle önce üzerine bastığı ve ona hayat sunan toprağı, ardında da ulaşamadığı gökyüzünü sorgulamıştır. Nitekim bu sorgu onu kutsal olana ulaştırmış ve böylelikle var olanın ötesinde bir “var edici” olduğuna dair *Tanrı İmgesi* doğmuştur. Bu görüşten hareketle insanoğlu son derece mükemmel olup, büyük ve ilahi bir gizemin şifrelerini oluşturduğuna inandığı sayıların varlığını da tanrılara dayandırmıştır. İnsanın söz konusu görüşü Sümerlilerin M.Ö. 3200’lü yıllarda oluşturdukları çivi yazılı sisteme yansiyarak iyice perçinlenmiştir. Zira temel düşünce harflerin yaratıcısının insan, buna karşın sayıların ise tanrının hediyesi olduğu yönündedir. Çünkü sayıların görünenin ardında bir de görünemeyen tanrısal bir kudrete sahip olduklarına inanılmıştır. Bu kudret çok tanrılı toplumlarda sayıların sembolleştirilmesiyle; ilahi kaynaklı olarak kabul edilebilecek mitolojik anlatıların içinde, ibadethanelerde, dini ritüellerde, teolojik ve bilimsel çalışmalarda karşılık bulmuştur. Böylelikle onlar için tanrı ve tanrıya ait olan her şey ancak kutsal görünen sayılarla izah edilebilir duruma gelmiştir. Zira tanrının yarattığı her varlığın tamlayıcısı olan sayıların evrenin yaradılışının da ilk anahtarı olduğuna inanılmıştır. Öyle ki, Pythagorascılar evrendeki her şeyi sayısal olarak iki kategoriye bölecek kadar ileriye gitmişlerdir. Onlar tek sayıların sağ tarafa ait olup; sınırlı, eril, kalanlı, doğrulu, ışık saçan ve iyilik dolu olduğunu kabul etmişlerdir. Ayrıca tek sayıları geometrik şekillerden kare ile bağıntılı görmüşlerdir. Buna karşın çift sayıları ise sonsuz gök küresine ait; sınırsız (sonsuzca bölünebilen), çok katlı, sol taraf, dişil, hareketli, yalan dolu, karanlık ve kötü olarak vasıflandırmışlardır. Ayrıca çift sayıları geometrik olarak dikdörtgene karşılık kabul etmişlerdir. Bu ayrıma göre sayılar tek ve çift olarak iki kategoriye taksim edilip,

Turkish Studies

karakteristik özellikler yüklenmiştir. Nitekim Platon bütün çift sayıları kötü kaderin temsilcisi olarak düşünmüştür. Buna karşın Vergilius ise “*Numera deus impare gaudet*” yani “*Tanrı tek sayıyla hoşnut olur*” ifadesini kullanmıştır (Schimmel, 2000: 22-24). Aynı görüş İslami gelenekte de “*Allah tek (vitr)tir tek olanı sever*” şeklinde karşılık bulmuştur (Küçük, 2009:378). Gerçekten de eskiçağ mitolojisinde ve kutsal kitaplarda kullanılan sayı sembolizmi (Kaval, 2015:555-566) içerisinde tek sayıların özellikle de yedi rakamının diğer tüm sayılara karşı büyük bir üstünlüğü olduğu kabul edilmektedir (Williams,1945:257). Nitekim medeniyetin inkişaf ettiği, ilkyazı sistemiyle yazılı kaynakların tutulduğu Mezopotamya’da yedi tanrı, yedi bilge, yedi gezegen, yedi kötü ruh, dünyanın yedi bölgesi, yedi deniz, yedi nehir, yedi dağ, yedi rüzgâr, yedi başlı kozmik canavar gibi semboller birçok teolojik ve mitsel metin içerisinde yer edinmiştir. Bununla birlikte yedi sayısı eskiçağ toplumlarında kusursuzluğun ifadesi olarak görüldüğü gibi, “Antik Dünyanın Yedi Harikası” nı oluşturan eserlerin sayısı da yedi rakamıyla sınırlı tutulmuştur (Urundul,2012:57-65)¹. Ayrıca yedi sembolü, mitolojik anlatıların yanı sıra Yahudi, Hıristiyan ve İslâmi (Küçük, 2013:102-103; Atabek, 1987: 47)² öğretilerinde sıklıkla zikredilmektedir. Buradan hareketle kutsal kitaplar içerisinde belirtilen yedi sembolü tanrı ile dünyayı birleştiren bir sayı olarak tasavvur edilmiştir (Küçük,2013:102).

ESKİÇAĞ DÜŞÜNCESİ VE KUTSAL KİTAPLARDA SEMBOL

1- Sembol Nedir? Ne Değildir?

Kutsal dinler, bütün kâinatı ve insanı yaratanın, beşere bu dünyada uyması gereken kuralları verenin Allah olduğunu bildirmektedir. Benzer durum mitolojik hikâyelerde de karşımıza çıkmaktadır. Nitekim mitoloji; kaynağını dinden alan, insani unsurlarla zenginleştirilmiş, insanoğlunun kâinatı anlama ve yorumlama çabasının ürünü olup, ilahi unsurlarla bezenmiş ve kutsal hikâyeleri yansıtan bir olgudur. Bu sebepten birçok bilim insanı mitolojik anlatının şu veya bu şekilde din ile bağlantılı ilahi bir öykü olduğunu kabul etmektedir (Duymuş-Eser, 2013: 77).

Bu bağlamda mitolojik anlatı insandan öte ilahi bir yaradan tarafından yaratılmış ve kutsiyet arz eden metin olarak algılanmıştır. Söz konusu algının temelinde ise kutsal sembollerin mitolojik anlatının içerisinde gizlenmiş olduğu düşüncesi yatmaktadır. Bu noktada mitoloji semboller örgüsü içerisinde görünenin dışında görünmeyeni de izah eden ve görünmeyeni sembollerle gizlemiş ilahi kaynaklı anlatılar manzumesi olarak tasavvur edilmelidir. Böylece mitolojik anlatıların içerisine gizlenmiş olan dini sembollerin, kutsalın sembolü olduğu söylenmelidir. Nitekim dini semboller, tecrübî gerçekliğin bize verdiği malzemenin sonsuzluğundan çıkarılmaktadır. Zira dinler tarihinin bazı kesitlerinde, uzay ve zamandaki her şey kutsal için bir sembol olarak görülmüştür. Bu doğal olarak böyledir; çünkü dünyada karşılaştığımız her şey varlığın nihaî temelinde dayanmaktadır (Tillich,2002:213-232). Ayrıca her şey sembol olabilir ama hiçbir şey kendiliğinden sembol değildir. Her sembolün iki unsuru vardır ki, onlardan biri sembolleştirilen madde, ötekisi bu maddenin temsil ettiği manevi hakikattir. Daha doğrusu, dinlerde kullanılan her mefhum esas itibarıyla bir semboldür (Schimmel, 1954: 68). Zira din kavramı düşünce ve eylem sembolleri bulunan sosyal bir olgu olarak kabul edilmektedir. Düşüncenin sembolleri mitler, litürjik ifadeler, teolojik formülasyonlar ve hatta

¹ “Antik Dünyanın Yedi Harikası” olarak bilinen Efes Artemis Tapınağı (Artemision), Karia Kralı Maussollos’un Anıtmezarı (Maussolleion), Keops Piramidi, Babilin Asma Bahçeleri, Zeus Heykeli, Rodos Heykeli, İskenderiye Feneri. Bu liste M.Ö. IV. yüzyılda yaşamış olan Sidon’lu Antipatros tarafından yapılmıştır. Antipatros’un bu listeyi gezip görüp daha sonra kaleme aldığı söylenmektedir.

²İslam inancında yedi sayısının kutsallığını dair pek çok işaret vardır. Kuşkusuz ki bunlardan en dikkat çekicisi her bir kısmının yedi veya yetmiş anlam taşıdığı düşünülen Kuran-ı Kerim’in ilk süresi olan ve yedi ayetten oluşan Fatiha süresidir. Yine bunun gibi yedi farklı ayette yedişer kez zikredilen yedi kat gök tabiri, hac ibadeti sırasında Kabe’nin 7 kez tavaf edilmesi gibi Safa ve Merve arasındaki mesafenin de yedi kez Sa’y edilmesi ve ayrıca bu ibadet sırasında üç kez yapılan şeytan taşlama vazifesinin yedişer taşla gerçekleşmesi yedi sayısının İslami inançtaki kutsiyetini vurgulayan diğer önemli işaretlerdendir.

metafizik kavramlardır (Tillich,2001:272). Ayrıca dinî semboller, belirli şartlarda ve ortamlarda rastlanılan unsurlar olmakla birlikte, doğru bir şekilde ele alınarak yorumlandıklarında, yerel ve tarihsel boyuttan evrensel boyuta aktarılabilirler. Böylelikle geçmiş toplumların sosyal ve dini yapılarının daha iyi anlaşılmasında önemli bir role sahip oldukları da ortaya çıkacaktır. Ancak buradaki en büyük risk, sembollerin temeline inilememesi ve bu sebepten onun başlangıçtaki anlamını kaybetmesidir (Aydeniz, 2011: 77). Söz konusu risk ve yanlışla düşmemek için Kutsal Kitap'ta, doktrinde ve toplu ibadetlerdeki bütün mitolojik öğeler aslına uygun olarak tanınmalı, böylelikle onların sembolik anlamları korunmalı ve bulunacak bilimsel karşılıklarıyla değiştirilmemelidir. Zaten mitsel anlatı içerisinde yer alan sembollerin yerine geçecek başka bir şey yoktur. Onlar ilahi kaynaklıdır ve iman lisanıdır (Özkan, 2002: 19). Bu özellik sembollere doğal bir koruma da sunmaktadır. Aksi takdirde mitolojik anlatılarda yer bulan kutsal sembollerin ve beşer katkısının ayrıştırılmasında akli bir engelle karşılaşılması kaçınılmazdır. Bu çabaya şiirsel ve bilimsel öge içinden mitsel unsurların çözülmesi çabası yani "mitten arındırma" (demythologization) süreci denilmektedir (Tillich,2001:281). Ancak sembollerle ilgili tasavvur akıl ve deneyle elde edilmekten uzak tamamen sezgiye dayalı bir yapı arz etmektedir. Bunun nedeni ise "gayrı insanî" unsurların sembollerin anlamında gizli bir rol oynamalarıdır. Nitekim modern algı, sembolizmi tam anlamıyla kavramaktan uzak olduğu için, geleneklerin içerisinde kullanılan sembollere sadece maddi bir anlam yüklemekle yetinmektedir (Aydeniz. 2011: 85). Burada söz konusu olan başka bir zorluk ise sembol-işaret kavramlarının ayırt edilmesinin güçlüğünde yatmaktadır (Eliade, 2014:429). Zira bugün bilim dünyasının muhtelif alanlarında mitolojik anlatılarda geçen sembollerin manalarına dair devam eden pek çok tartışma, sembollerin önemine ilişkin görünenin aksine başka bir boyut taşıdıklarının ve daha derin bir anlamlarının olduğunun göstergesidir. Lakin bilim dünyasının bu algılama çabasında karşısına çıkan en büyük sorun, işaret ve sembollerin birbirine karıştırılmış olan formlarıdır. Ayrıca bilim adamlarının sembol ve işaret kavramları için buldukları arıtma birimi de özellikle matematik ilmi sebebiyle sekteye uğramıştır. Nitekim matematikçi, matematiksel "işaretler" adına "sembol" terimini gasp edince bu karışıklığın çözülmesini hemen hemen imkânsız kılmıştır (Tillich, 2002:229). Oysaki matematik değeri taşıyan sayılar ile sembol değeri taşıyan sayılar birbirinden ayırt edilmelidir. Zira mitsel anlatıda yer edinmiş olan matematiksel işaretler, yanlışlıkla semboller olarak adlandırılır ya da tam tersi bir durum ortaya çıkabilir. Bununla birlikte işaret ve sembol nitelemesinin ayrıştırılmasında belki de ilk izlenilecek yol kullanıldıkları terminoloji içerisinde niteledikleri kelimeye kattıkları anlam olmalıdır. Zira işaretler esas itibarıyla icra ettikleri işlevden ve iletmesi niyetlenen şeyden daha fazlasını anlatamazlar. Oysaki semboller görünenlerinin aksine farklı ve daha kapsamlı bir mana boyutu taşımaktadırlar. Nitekim semboller bizzat kendilerinin ötesindeki başka bir şeye işaret ederler. Caddenin köşesindeki kırmızı ışığın, bizzat kendine işaret etmeyip, arabaların durmasının zorunluluğuna işaret ettiği gibi, her sembol de bizzat kendinin ötesinde temsil ettiği bir gerçekliği taşımaktadır (Tillich,2002:228-229). Bu bağlamda semboller ile işaretler arasındaki temel ayrım şu şekilde özetlenebilir: İşaretler, anlatmak istedikleri şeyin gerçekliğine ve gücüne her hangi bir şekilde katılmazlar. Semboller ise sembolize ettikleri şeyle aynı olmamalarına rağmen, onun anlamına ve gücüne katılırlar (Tillich,2002:229).

Diğer taraftan A. Schimmel Amerikalı bilim adamı Bevan'ın, *Symbolizm and Belief* adlı eserinde, sembollerini iki kısma ayırdığını ifade etmiştir. Bunlardan ilki şeffaf semboller ki, bunların arkalarında ne olduğu görülebilir ve onlar başka sembollerin yerine de geçebilirler. Ancak ikinci guruptakiler şeffaf değildirler. Bunlar arkalarında ne olduğu görülemeyen ve başka sembollerin yerine kullanılamayanlardır. Gerçekten bazı sembollerin hakiki manaları ile arasındaki münasebet o kadar sıkıdır ki, onun yerine başka bir sembol kullanılamamaktadır (Schimmel, 2000: 73). Bu tür sembollerin kendine uygun neyse o olan, özgün bir işlevi vardır. Aynı şeyi işaretler için düşünmek mümkün değildir. Çünkü bir işaretin yerine başka bir işaret kullanılabilir. Aynen sarı ışığı, beyaz bir ışık kadar yeterli bulmadığımız durumda, hiçbir şeyi değiştirmeyip sadece beyaz bir ışığı

Turkish Studies

yerleştirdiğimiz gibi. Ancak, sembolik bir kelimedede (“Tanrı” gibi) değişikliğe gidilmesi zordur. Zira kendi işlevini yerine getiren hiçbir sembolün yerini değiştiremeyiz. Çünkü semboller çoğunlukla batını boyuta sahip oldukları için kendilerinden başka bir şeyin yerine geçmemekte ve bu sebepten sembollerin sahip olduğu şeye doğrudan doğruya vakıf olamamaktayız. Bu durum sembollerin zahiri yönünün olmadığı anlamına gelmemekle birlikte (Tillich,2002,230) sembolizm herkes tarafından anlaşılabilir bir yapıya da sahip değildir. Dolayısıyla sembolik ifadelerin hakikat değerini, salt mantıksal bir dille ortaya koymak da son derece zordur (Aydeniz,2011: 76-77). Böylece her sembolün iki ucunun, iki kutbunun olduğu ve hem gerçekliği (görüneni) hem de gizemli (ilahi) olanı temsil ettiği de kabul gören bir teoridir (Tillich,2002:230). Ancak modernizmin ölçütleriyle sembollerin mana değerlerini tespit etmeye çalışan bilim adamları anakronizm yapmanın ötesine geçememişlerdir. Zira bu yanılma paralel ve kesişen noktaları bulunmayan çizgilerle geometrik şekiller oluşturmaya çalışmak gibi bir durum ortaya çıkarmıştır. Nitekim modern insan sadece basit ve genel aritmetik sayıları bilmiş, dikkatini ve ilgisini onlar üzerine toplamıştır. Dolayısıyla, tıpkı Platon’un mağara mahkûmları gibi, gölgeyi hakikat sanmıştır. Bu yüzden denilebilir ki, zahire alışık olan modern insan, sembollerle düşünme yeteneğini kaybettiği için, her şeyde olduğu gibi, kutsal kitapları ve mitolojik anlatıları anlamada da güçlük çekmektedir (Aydeniz,2011: 82).

2- Eskiçağ Düşüncesi ve Kutsal Kitaplarda Sembol Olarak Yedi

Sosyal bir varlık olan insan yaradılışından itibaren kullandığı beden dilinin yanı sıra yeni bir iletişim aracına ihtiyaç duymuş ve seslerin ritmine bağlı olarak iletişim yetisini geliştirmiştir. Ancak seslerle anlaşma biçiminin resimsel çizgilerle ifadesi binyıllar süren bir keşfin sonucunda meydana gelmiştir. Bu gelişme duyguların önce resimler daha sonra şekiller aracılığı ile aktarılmasına ve bu gün yazı dediğimiz çizgisel iletişim araçlarının oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Fakat insanoğlu yazı serüvenine harfsel işaretleri dâhil etmeden bir adım önce ise rakamları medeniyetin mihenk taşlarından biri haline getirmiştir. Zira arkeolojik çalışmalar insan zihninin harflerden çok daha önce sayı ile ilgilendiğini göstermektedir. Nitekim 1937 yılında Çekoslovakya’da yapılan kazılarda bulunan bir kurt bacağı kemiğine işlenmiş, rakam formatındaki 57 çizgi insanoğlunun 20,000 yıl önce sayıları kullanıldığının ispatı niteliğinde kabul edilmektedir (Atabek,1987: 10).

Bu bağlamda her icadın bir ihtiyacın temini gayesiyle olduğu teorisi üzerinde hassasiyetle durduğumuzu belirtmek isteriz. Nitekim Sümerliler bin yıllarca ötelenmiş olan işaretlerle iletişim kurma ihtiyacının giderilmesi için M.Ö. 3200’lü yıllarda yazıyı icat etmişlerdir. Bu hal çerçevesinde söz konusu ihtiyacın temelini irdelenmesi gerekmektedir. Yazının icadında bilim dünyasının mutabık kaldığı teoriye göre Sümer medeniyetinde var olan “*Teokratik Devlet Sosyalizmi*” ve buna bağlı olarak kent sakinleri tarafından *zigurrat*lara teslim edilen her türlü meta yegâne rol oynayıyordu. Bu görüşten hareketle denebilir ki, yazının babası “meta”ydı ve yazı insanoğlunun elinde şekillenmişti. Yani yazı beşeri ve maddi bir mahiyete sahipti. Bununla birlikte harflerin insan zihninin ürünü olduğu gerçeğine karşın, var olan her şeyin temelinde ilahi güçten kaynaklı bir sayı sisteminin varlığı Sümerlilerden beri kabul gören bir realitedir. İşte bu düşüncenin bir ürünü olarak sayılar matematiksel (maddi/görünen) değerlerinin ötesinde görünmeyen ilahi (manevi/gizemli) bir anlamı da içermektedirler denilebilir. Zira Sümerlerin ilk dönemlerinden beri Mezopotamya’da kutsal sayıların varlığı bilinmekte ve bu kutsalın da teolojinin içerisine yerleştiği görülebilmektedir. Gerçekte de M.Ö. III. bin yılın başından beri yer tanrısının oğlu Tanrı Lagaş’ın tapınağına 50 sayısının atfedilişi, sayının “kurgusal” yanının geliştirilmiş olduğunun kanıtıdır. Ayrıca Mezopotamya panteonunda Gök tanrı 60, Yer tanrı 30, Güneş tanrı ise 20 sayısı ile sembolize edilmiştir. Gök tanrının kızı Tanrıça İştar’ın sayısı ise 15 diye düşünülmüştür (Ifrah,1954:231-232; Kınal,1954:121). Bununla birlikte Antik Yunan filozoflarından bu yana sayıların mana değerleri üzerine derin tartışmalar devam etmektedir. Nitekim Pythagoras’a göre sayılar “eşyanın sırrını” içermekte, tanrı da evrensel ahenk olup varlığın ilkesi sayılmaktadır (Özgüney,2009: 51). Ona göre

Turkish Studies

sayıların belli oranda birleşmeleri varlık türlerinin oluşumuna olanak sağlamaktadır. Yine Pythagorasçılarla pek çok konuda ters düşen ve bu akımı her fırsatta eleştiren Platon bile sayıların doğanın gizemlerini çözecek belli anahtarlar içerdiğini kabul etmiştir. Dahası Pythagorasçı ve Platoncu fikirlerin Yeni-Platonculuk ve Gnostik (Buckland, 2011: 97-98)³ sistemlere aktarılmasıyla aşağıdaki sayı gizemciliği doğmuştur:

1. Sayılar düzene soktukları şeylerin karakterini etkilerler.
2. Sayılar, tanrı ile yaratılmış dünya arasında aracı olurlar.
3. Sayılarla yapılan işlemler izlendiğinde onların bağlantılı oldukları şeyleri de etkiledikleri görülebilir.

Bu şekilde her sayının, özel bir karakterinin, kendisine ait bir gizeminin ve metafizik anlamının bulunduğu vurgulanmıştır (Schimmel, 2000: 26-27). Ayrıca Pythagorasçı akımın temsilcileri sayıların birleşiminin varlık türlerinin oluşumuna olanak sağladığına dair teorilerine ispat noktasında yedi sayısını örnek vermişlerdir. Bununla birlikte Hipokrat geleneğine göre de yedi zekâ, ışık, erk ve korku olmak üzere farklı boyutları bulunan ve diğer tüm sayıları yöneten sayı olup, doğanın sürekli değişmesi ve bütün varlıkların birbirine kavuşması bu sayıyla simgelenmiştir. Onlara göre yedi; yedi nota üzerine inşa edilmiş olan yedi kutsal makamı, ışığın yedi rengine, yedi gezegene ve en küçüğünden en büyüğüne kadar maddi ve spirüel hayat mekânlarında tekrar tekrar meydana gelen yedi hayata karşılık gelmekteydi (Stewart, 1996:1570;Özgüney, 2009: 51). Ayrıca A. Schimmel Antik Yunanistan'da yedi sayısına ilişkin Pythagorasçı görüşlerin Gerasalı Nicomachus tarafından da ayrıntılı bir biçimde ele alındığını ifade etmiştir. Nitekim Nicomachus "Aritmetiğe Giriş" isimli eserinde yedi gezegen, yedi nota, yedi müzikal perde ve yedi bilge arasındaki ilişkiden bahsetmiştir (Schimmel,2000:152).

Buna ilaveten yine A. Schimmel'e göre Hıristiyan bir neo-platoncu düşünür olan Augustine'de sayının ilahî arketipine (örneğine) işaret etmiştir. Ona göre, sayılar, ilahî bilgeliğin formunun insan ruhunun tanıyabileceği şekilde dünyada var oluşudur (Küçük, 2009:379). Ayrıca sayıların varlığın özünü oluşturan ilahî simgeler olduklarına dair görüş Ortaçağda da karşılık bulmuştur. M.S. X. yüzyılda Basra'da oluşturulmuş ve bir nevi ön-Islam gurubu olan *İhvan-üs-safa*, yani "Saflik Kardeşliği", Pythagorasçı ve Yeni Platoncu görüşleri geniş çaplı olarak kullanmıştır. Saflik Kardeşliği'ne göre sayı bilimi, her şeyin temelini oluşturan birlik ilkesini anlamının bir yolu olup diğer tüm bilimlerin kökenini oluşturmaktadır (Schimmel,2000: 28). Nitekim sayıların ilahi bir yönünün olduğu görüşü İslam bilginleri tarafından da benimsenmiştir. Zira İslam âlimi İbnü'l-Arabi'ye göre, sayı Allah ile âlem arasındaki bağlantıyı sağlayan bir köprü hükmündedir. Çünkü Allah, evrendeki varlıkları sayıların ölçüsüyle inşa ve icat etmiştir. Bu yönüyle sayılar, âlemin derin kozmik dili olarak da nitelendirilebilir. Bu yüzdendir ki, bu kozmik dilin çözümlenmesi ile evrendeki varlıkların sırrına sahip olunması eşdeğer bir süreçte gerçekleşmektedir. İbnü'l-Arabî, ayrıca aded-ma'dûd ilişkisine benzer şekilde insanın varlık algısında da somuttan soyuta bir hiyerarşinin olduğunu varsaymaktadır. O sıradan insanın sadece maddi hisleriyle algılayabildiğini oysaki sayıların gizeminin algılanmasında; âlim irfanına, yüceliğine ulaşılmış olunması gerektiğini vurgulamaktadır (Küçük,2009:379-381).

İşte bu önemine binaen sayı ve sayı ilmi insanoğlunun varoluşundan beri onun medeniyet yolundaki bilinmezi arayış serüveninde gizemli ışığı ve dayanağı olmuştur. Sayı insanoğluna tanrı tarafından bahşedilmiş ve tüm ilahi gizler gibi sığ kul zihni bu gizemin özünden mahrum

³ Gnostik sözcüğü Yunancada "bilenler" anlamına gelen gnostikos teriminden gelmektedir. Gnostik Doktrin Babil, Mısır, Hint, Hristiyan ve Musevi inançlarına bir miktar da astroloji ve sihir karıştırılmasıyla oluşturulmuştur. "Bilgi" öğrenme ya da deneyim yoluyla değil, sezgi ve kehanetlerle gelir.

birakılmıştır. Lakin sayı ilminin içerisindeki kutsallık her zaman insan için tanrı buyruğu olarak kabul görmüş ve tanrıya yakarıştta, dini ritüelde sayılar gizleriyle birlikte tapınım görmüşlerdir. Nitekim tek tanrılı inanıştan pagan tapınımlara geçen insan bu yanılişında dahi sayıların kutsiyetini koruma gayesinde olmuştur. Zira bu kutsiyet tek tanrılı dinlerin kutsal kitaplarından çok daha önce yazısız dönem toplumlarının mitlerinde ve efsanelerinde de yerini muhafaza etmiş ve yazıyla birlikte maddi âlemde ölümsüzleştirilmiştir.

Diğer taraftan insanoğlu kutsiyetini kabul ettiği ve inanç sisteminin merkezine yerleştirdiği sayıların gizemini çözebilmek gayesiyle tarih öncesi çağlardan bu yana ciddi bir çaba harcamıştır. Bu sebeple oluşturulduğu düşünölen ve kökeni antik Yunan'a veya İbranilere dayandırılan alfabetik sayılama yönteminin kullanımı Arap toplumlarında da devam etmiş, ardılında ise İslami öğretilde yerini almıştır. Nitekim Arapçada aynı zamanda rakamları da gösteren harflerin eski Sami dilleri esasınca dizilmesini izleyen yöntem *ebced* denilmektedir. Bilindiği gibi *ebced* hesabı ile harfler, sayılar ve gök cisimleri (eflâk) arasında kurulan ilişki sayesinde gelecekteki olaylara dair bazı tahminler yürütölebilmektedir (Küçük,2009:380). Ayrıca yüzyıllardır İbraniler tarafından *Kabala'da* uygulanan harf-rakamlarla yapılan sayı gizemciliğinde de her harfin iki anlamı olduğundan isimler, kelimeler ve sayılar arasında kolayca bağlantı kurulabilmektedir (Küçük,2009:374). Aynı şekilde Hıristiyan öğretilde de Yuhanna'nın Vahiy'si sayı gizemciliğinin hazinesi olarak kabul görmektedir. Nitekim Yuhanna Vahiy'de gerek Hıristiyanlık öncesi çok tanrılı dinlerin, gerekse de Yahudiliğin işaret ettiği gibi yedi sayısı üzerinden tanrı buyruğunu iletmek gayesindedir (Shimmel,2000:147). Ancak tek tanrılı dinler arasında yedi sayısına en sistematik biçimde ve açık bir dille kutsallık atfeden din hiç şüphesiz İslamiyet'tir. Zira Allah'ın mucizesi olan Kuran-ı Kerim'in bakir kalışı, kendinden önceki ilahi dinlerin kutsal kitaplarında zikredilen yedi sayısının sembolik değerini anlamamızda *sağlama* işlevi görmektedir. Nitekim Kuran-ı Kerim'de ilk zikredilen sayının yedi olması⁴ ve Kuran-ı Kerim'in ilk suresi olan Fatiha Suresi'nin de yedi ayetten oluşması⁵ son derece dikkat çekicidir. Ayrıca yedi sayısının gizemiyle bezenmiş olan Fatiha Suresi'nin Allah ile kulu birleştirici bir mahiyette sahip olması da yedi sembolünün Allah ile kul arasındaki elçiliğine işaret etmektedir. İlaveten Fatiha Suresi'nin özünde bulunan tanrısallık (üç) ile maddi dünyanın yani beşerin (dört) birleşmesinden oluşan yedi sembolü çok tanrılı inanıştaki birçok kültürde de karşımıza çıkmaktadır (Wilkinson,2014:295). Nitekim teolojik bakış açısıyla irdelendiğinde yedi sembolünün insanoğlunun din bilinciyle birlikte şekillenmiş olduğu düşünölmektedir. Zira yedi sembolü Hz. Âdem'le birlikte başlayarak tek tanrı inancından hareketle çok tanrılı inanışlara ve ardılında tekrar tek tanrılı inançlara yani başladığı noktaya ışık tutacak şekilde dini öğretilere sirayet etmiştir. Ayrıca tanrı ve beşerin birleşme/tamlaşma sayısı olarak düşünölen yedi: dört artı üç şeklinde sembolize edildiği gibi, geometrik olarak kare ve karenin üstünde üçgen formunda da çizilmiştir. Birçok toplumda yedinin ilk dört sayısı diğer bir deyimle kare toprağımızı (beşere ait olan), yani dünyamızı açıklarken, diğer

⁴"Huvellezî halaka lekum mâ fil ardi cemîan summestevâ iles semâi fe sevvâhunne seb'a semâvât(semâvâtin), ve huve bi kulli şey'in alîm(alîmun)". "O (Allah) ki, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yarattı. Sonra (kudret ve iradesiyle) göğe yönelip, onları da yedi (kat) gök olarak düzenledi. Ve o, Alîm'dir (herşeyi en iyi bilendir)". Bakara/29

⁵Kuran- Kerim'de sembolik bir eder olarak yedi sayısına dair en çarpıcı izah Hicr Suresi 87. Ayet'inde geçmektedir. "Ve lekad âteynâke seb'an minel mesâni vel kur'ânel azîm(azîme)". "Ve andolsun ki; sana mesâni (tekrar edilen-ikinci)den yedi'yi (yedi'liyi, yedi'li olarak) ve Kur'ân-ul Azîm'i verdik". Hicr Suresi 87. Ayet'de tekrarlanan yedi ile Fatiha Suresi'nin yedi ayetinin kastedildiği görüşü İslam âlimleri tarafından genel kabul görmüştür. Nitekim Kuran-ı Kerim'in ilk suresi Fatiha'dır ve yedi ayetten oluşmaktadır. Yedi ayetin 3'ü Tanrı'ya hitap ederken, 4 tanesi insanlığın yakarışlarından ve ihtiyaçlarından bahseder. "Bismillâhir rahmânir rahîm". "Rahmân ve rahîm olan Allah'ın ismi ile". "El hamdu lillâhi rabbil âlemîn (âlemîne)". "Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'adır". "Er rahmânir rahîm(rahîmi)". "Rahmân'dır, Rahîm'dir". "Mâliki yevmid dîn(dîne)". "Dîn gününün mâlikidir". "İyyâke na'budu ve iyyâke nestâin(nestâinu)". "(Allah'ım!) Yalnız Sana kul oluruz ve yalnız Senden İSTİANE (mürşidimizi) isteriz". "İhdinâs sırâtel mustakîm(mustakîme)". "(Bu istiane'n ile) bizi, SIRATI MUSTAKÎM'e hidayet et (ulaştır)". "Sırâtallezîne en'amte aleyhim gayril magdûbi aleyhim ve lâd dâllîn(dâllîne)". "O yol (SIRATI MUSTAKÎM) ki; üzerlerine nimet verdiklerinin yoludur. Üzerlerine gazap duyulmuşların ve dalâlette kalmışların (Allah'a ulaşmayı dilemeyenlerin) yolu değil".

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/11 Summer 2016

üç ise gökyüzünü (tanrıya ait olan) belirtmektedir (Atabek, 1987: 47-48). Gerçekten yedi, 4 elementi kuşatan ve duygusal güçlere karşılık gelen maddi dörtlemeye (hava = zekâ, ateş = istenç, su = duygular, toprak = ahlak) birlikte yaratıcı ilkelerin üçlülüğünü (akıl, zekâ, pasif bilinçaltı) içermektedir. Yedinin böyle 3'ü ruhsal, 4'ü maddi iki parça ilkeye bölünmesi son derece dikkat çekici bir taksimattır (Schimmel, 2000:140).

Tüm bunlarla birlikte İslami tarikat öğretilerinde de sayı sembolizminin büyük değerlere haiz olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki, İsmaili Filozoflar, ilahi yaratılış sözcüğü olan “*kun fayakun*’un” كُنْ فَيَكُونُ (knfykun) “Ol! ve olur”un yedi harfindeki yedi gizemin peşinde olmuşlardır (Schimmel, 2000:163). Ayrıca Tasavvufta da yedi sayısına özel bir değer yüklenmiştir. Nitekim Sufi Gizemcilerin ruhsal güçlerini bedenleri üzerinde yoğunlaştırdıkları yedi hassas noktadan söz edilmektedir. Bunlar Hint gizemcilik geleneğinde bulunan çakra (vücutta bulunan ince enerji noktası) ile paralellik arz etmektedir. Bu hassasiyet, Allah’ın, Hz. Âdem’den Hz. Muhammed’e kadar yedi büyük peygamberin şahsında kendisini dışa vurduğu yedi temel niteliği ile ilişkili görülmüştür (Schimmel, 2000:161). Aynı şekilde Yahudi Kabala’ında da yedi kutsal isim olarak Hz. İbrahim, Hz. İshak, Hz. Yakup, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. Yusuf ve Hz. Davud zikredilmektedir (Schimmel, 2000:146). Ayrıca İslam geleneği de dâhil olmak üzere pek çok inanç sisteminde ölenlerin ardından yas yedi gün tutulmaktadır. Çünkü ruhun ölü bedenden kurtulması için yedi zamana ihtiyacı olduğuna inanılmaktadır. Bu inanış Çin Toplumunda daha sistematik bir biçimde ölüm ayinleri düzenlenmesine yol açmıştır. Nitekim onlar ölümlerinin ardından ilk yedinci gün ve ardında devam eden diğer yedi gün (yedi hafta) boyunca, yedi kere olmak üzere yas törenleri düzenlenmektedirler (Schimmel, 2000:145). Görüldüğü gibi beşerin inanç hayatına böylesine nüfuz etmiş olan yedi sayısı onun ölümü sonrasında da yine yedi sembolüyle karşılık bulmaktadır. Zira ölüm insanı yedi kat olan göğe yani Cennete ya da yedi kat olan yeraltına yani Cehenneme götürmektedir. Ayrıca yedi sayısının sadece insanoğlunun salt inanç dünyasında değil, içinde barındırdığı kutsallık sayesinde insanın bu sembolle birlikte tanrının elini bırakarak “Gâlû Bela”dan yeryüzüne indiğine ve tanrıya verdiği sözü yerine getirmek için yaşam boyutunda da yedinin kılavuzluğunda hareket etmiş olduğuna inanılmaktadır. Nitekim Pythagorasçılara göre hayat yedinin katları şeklinde gerçekleşmektedir. Bir çocuk anne rahminde en az yedi ay gezdikten sonra doğmakta, yedi ay sonra diş çıkarmakta, 14 yaşında ergenliğe ulaşmaktadır (Ferguson, 2012: 89-90). Ayrıca A. Schimmel’in naklettiğine göre Yunanlı bilgin Hipokrat yedinin kozmik yapının sayısı olduğunu söylemiş ve yedinin insan hayatının doğal bölümlerine neden olduğunu iddia etmiştir. Yunanlı Solon ise insan hayatını her biri 10 aşamalık yedi döneme bölen yıldız sistemleri kullanmıştır. Bu Yunan bilgesinin görüşleri, Helenistik filozof İskenderiyeli Philo tarafından da yenilenmiştir. Ona göre, ilk yedili dönemin sonunda süt dişlerinin yerine gerçek dişler çıkmakta; ikinci yedili dönemin sonunda ergenlik başlamakta ve üçüncü yedilide gençlerin sakalları çıkmaktadır. Dördüncü yedili yaşamın yüksek noktası, beşinci evlilik zamanıdır. Altıncı yedili düşünsel olgunluk getirmekte, yedinci yedili ise akıl aracılığıyla ruhu yüceltmektedir, sekizinci hem zekâ hem de akli mükemmelleştirmekte ve dokuzuncu tutkuları yumuşatmakta, böylelikle insan adalet ve ölçülülük yolunda ilerlemektedir. Onuncu yediliye gelince bu insanları yalnızca bir ayağı çukurda, yararsız, yaşlı varlıklar oldukları konusunda uyararak ölüme hazırlamaktadır (Schimmel, 2000:141). Nitekim Shakespeare’in de söylediği “*yedi çağlar kuramı*” (Draper.1939:273-276) insanın büyümesinin ve gelişmesinin yedi ana evresi olduğu fikri birçok bilim dalı tarafından da kabul görmektedir.

a) 7 Yedili: Yedi Tanrı, Yedi Gezegen, Yedi Kat, Yedi Gün, Yedi Renk, Yedi Tepe ve Yedi (Nota) Ses

Mezopotamyalı toplum Sümerlerin dini yapılanması baş tanrı inancının bulunduğu bir panteon şeklinde düzenlenmiştir. Bu topluluğun en önde gelen gurubu kaderleri tayin eden “yedi

tanrılar” (An, Enlil, Enki, Ninhursag, Nanna-Sin, Utu, İnanna)dır (Kramer,1998:104). Yedi tanrı Sümer toplumunda, inanç dünyasını düzenleyen ve varoluştan sorumlu olan tanrılar olarak algılanmıştır. Böylesine astral bir inanç dünyası tertip eden Sümerliler için gök ve onun hareketliliği tüm evreni ve insanı anlamının yegâne pusulası olarak görülmüştür. Nitekim Mezopotamya’da dünyanın sabit olduğu ve bütün gezegenlerin (Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter, Satürn, Ay ve Güneş) onun etrafında döndüğü düşüncesi hâkim kılınmıştır (Altuncu,2014:122;Küçük, 2013:102). Ayrıca onlar dünyayı kuşatan bu kutsalların sayısının yedi olmasının sadece bir tesadüfle izah edilemeyeceğini ve yedi sayısının dini bir mahiyete haiz olduğunu düşünmüşlerdir. Nitekim yedi öylesine bir kusursuzluk içermekteydi ki, evrenin bu muazzam ahengi ancak yedi sayısının kusursuzluğu/tamlığı ile izah edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca yedi Mezopotamya toplulukları için o denli bir kutsiyet taşımaktaydı ki, bu sayı inanç dünyasının merkezinde yani ibadethanelerde de karşılık bulmuştur. Bu vesile ile onlar tanrıları için yaptıkları *ziggurat*larını yedi kat olarak inşa etmişlerdir. Bu devasa yapıtların her bir katında da göksel bir tanrıyı barındırmışlardır. Böylelikle Mezopotamya *ziggurat*larının yedi katlı olarak inşa edilmesi dini mimaride de yedi sayısına kutsiyet atfedilmesine olanak tanımıştır (Gezgin, 2015: 39). Zira Mezopotamya inanışında *ziggurat*ların dünyanın merkezini temsil ettiği ve dolayısıyla tanrılarla iletişim sağladığı bir dünya imgesi oluşturulmuştur. Bu inanışa göre *ziggurat*lar bir noktada Babilce ifade ile *Bab-ilani* yani “Tanrılar Kapısı”ydı ve tanrılar yeryüzüne oradan inmişlerdir. Bu sebeple de birçok tapınağa “Gökle Yer Arasındaki Bağ” isimlendirilmesi yapılmıştır (Eliade,2014:102). Bununla birlikte Sümer kralı Gudea’nın yedi basamaklı (Tevrat, Krallar 6/38)⁶ olarak inşa edilen tapınağına da yedi gezegen ve yedi astral tanrıya atfen “dünyanın yedi kısmının evi” denilmiştir (Schimmel,2000:143). Gerçekten Mezopotamya’da görülen yedi katlı kuleli mabet yapısı ve bu yapının tanrıya ulaşmak için bir merdiven olarak kullanılma özelliğine sahip olması düşüncesinin ilerleyen dönemde Hristiyanlık mimarisinde “çan”, İslami mimaride ise “minare” olarak karşılık bulduğu ihtimali üzerinde durulmaktadır (Kinal, 1954:120). Yedi katlı olarak inşa edilen bu mabetlerde ciddi bir hiyerarşi söz konusudur. Nitekim her bir kat için tanrısal farklı bir renk kullanılmıştır. İşte tam bu noktada Henry Rawlinson *ziggurat*lardaki her bir rengin yedi tanrısal gezegenden birisine denk geldiğini söylemektedir. Ayrıca o haftanın yedi gününü de bu gezegenlerle ilişkilendirmiştir (James-Sluijs, 2008: 57-58). Gerçekten de Güneş, Ay, Mars, Merkür, Jüpiter, Venüs ve Satürn yani astral pagan tanrılar Yahudi ve Hristiyan dünyasında hala gün kavramı olarak varlıklarını devam ettirmektedirler (Granger, 1903: 87). Yani günümüzde kullanılan haftanın günleri sun /güneş (Sunday/Pazar) ve moon/ay (Monday/Pazartesi) ile başlayan astral tanrıların isimleriyle bağlantılıdır (Schimmel, 2000:155). Gezegenlerin haftanın günlerine ve renklerine karşılık gelen konumu ise aşağıdaki tabloda verilmiştir.

GÜNEŞ, AY VE GEZEĞENLERİN HAFTANIN GÜNLERİNE ve RENKLERİNE GÖRE KONUMU					
SIRA	TÜRKÇE	İNGİLİZCE	LATİNCE	RENKLER	GEZEĞEN
1	Pazar	Sunday	Dies Solis	Altın	Güneş
2	Pazartesi	Monday	Dies Lunae	Gümüş/Yeşil	Ay
3	Salı	Tuesday	Dies Martii	Kızıl	Mars
4	Çarşamba	Wednesday	Dies Mercurii	Lacivert	Merkür
5	Perşembe	Thursday	Dies Jovis	Sarı/Turuncu	Jüpiter
6	Cuma	Friday	Dies Veneris	Beyaz	Venüs
7	Cumartesi	Saturday	Dies Saturni	Siyah	Satürn

⁶ Sümer Medeniyeti’nde mabetlerin yedi basamaklı olarak inşa ediliyor olmasının bir diğer yansımasını da Yahudi toplumunda görmek mümkündür. Zira Hz. Süleyman’ın yedi yılda tamamladığı muhteşem mabedi de yedi basamaklı olarak inşa edilmiştir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/11 Summer 2016

Yukarıda ifade edildiği üzere Mezopotamya’da *ziggurat*ların yedi katlı olarak inşa edilmelerinin yanı sıra her bir katında da ayrı bir renk kullanılması ve bu renklerin tanrılara atfedilmesi yedi sembolizminin kutsiyetinden kaynaklanmaktadır (James-Sluijs, 2008: 63-65). Nitekim renklere yüklenen bu fonksiyon çağlar boyu simgesel iletişim aracı olarak kullanılmaya devam etmiştir. Öyle ki, Ortaçağda da en dikkat çekici renk altın (varak) rengidir. Zira bu renk öte dünya ile ilişkili tinsel bir ışığı simgelediği gerekçesiyle kutsal kabul edilmiştir (Yiğit, 2015: 81). Ancak bu algı pagan dinlerde daha baskın bir inanç olarak karşımıza çıkmakta ve renk ibadet dünyasında ritüellerin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Ayrıca kutsal kadar ulaşılmaz olanı ve rengi bünyesinde barındıran “Gökkuşağı” ise pagan toplumlarında renk sembolizmine verilen değeri artırmıştır. Bilindiği gibi modern bilimin “temel renkler” (Kırmızı-Turuncu-Sarı-Yeşil-Mavi-Çivit Mavi-Mor) olarak adlandırdığı yedi renk; İngiliz fizikçi Newton’un 1670’de güneş ışınlarını cam bir prizmadan geçirerek, renkleri ayırmasıyla tespit edilmiştir. Newton bu çalışması esnasında ışığın kırılmış halinin tıpkı gökkuşağında olduğu gibi yedi renge ayrıldığını gözlemlemiştir (Yiğit, 2015: 91). Onun bu buluşu gökkuşağının sahip olduğu renkleri bilimsel bir temele oturtsa da toplum tarafından gökkuşağına biçilen kutsiyeti bertaraf etmemiştir. Zira bu ilahi algının temeli eski çağlardan bu yana neredeyse bütün toplumlarda karşılık bulmuştur. Öyle ki, Eskiçağ toplumlarında Gökkuşağının köprü formundaki yapısı, “tanrısal dünya” ile “beşeri dünya” arasında açılan kapıları birleştiren bir vasıta olarak algılanmıştır. Ayrıca gökkuşağının yedi katmanlı oluşu ve yedi ayrı renge sahip olması gibi özellikler de bu toplumlarda yedi sayısının ilahi bir sembol olarak görülmesini sağlamıştır. Nitekim yedi sayısı ile gökkuşağının ayrılmaz formu Türk mitolojisinde önemli bir yer edinmiş olup “Gökkuşağı” *Alkım* ya da *Alakuşak* olarak da adlandırılmıştır. Ayrıca dini inançta Umay Ana’nın yeryüzüne inmek için gökkuşağını kullandığına ve Şamanların da Gök Tanrı’ya ulaşmak için ondan faydalandıklarına inanılmıştır (Yiğit,2015: 82-83). Gökkuşağı Yunan mitolojisinde de Baş Tanrı Zeus’un habercisi/elçisi olarak zikredilmektedir. Nitekim Antik Yunanın Theogonisinde Thaumias ile Elektra’nın kızı olarak geçen İris (Can,2012: 23) gökleri ve yeri birleştirdiğine inanılan gökkuşağının sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Metnin ilgili kısmının tercümesi şöyledir:

“Aldığı emre uyan İris, binlerce rengi ihtiva eden eşarbını boynuna sardı ve gökyüzünde yolunu gösteren ebemkuşağını izleyerek uyku tanrısının sarayına vardı” (Can, 2012:266).

Dikkat çekici bir diğer husus ise Mezopotamya’da kentlerin de yedi katman ve yedi ayrı renk olarak inşa edilmiş olmalarıdır. Öyle ki, Mezopotamya’da Ur, Nippur, Eridu, Kullab, Kiş, Lagaş ve Şuruppak kentleri yedi sayısı ile bağlantılı olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Greenfield, 1985:16). Bu inanç ve geleneğin diğer toplumlardaki varlığı da gözlemlenmektedir. Nitekim Herodotos’un aktarımına göre İran’daki Ekbatan (Bakır-Altınçök, 2011:385) şehri de Mezopotamya kentleri gibi yedi katman olarak inşa edilmiş ve her bir katmanında ayrı bir renk hâkim kılınmıştır.

“Bunlar birbiri ardına sıralanmış birçok surdur ki, bugün buraya Akbatana diyorlar. Surlar öyle bir düşünülmüş ki, her biri bir diğerinden bir savaş sahanlığı kadar yukarıdadır. Şüphesiz böyle bir yapı için toprak da elverişlidir, çünkü yokuştur, ama sanatın payı da büyüktür. Hepsi yedi surdur, sonuncusunun içinde kral sarayı ve hazine vardır. En büyük sur, aşağı yukarı Atina’nın çevresi kadardır. Birinci duvarın mazgalları beyazdır, ikincisininin kara, üçüncüsünün parlak kırmızı, dördüncü donuk mavi, beşinci reçine rengindedir. Böylece surların mazgallarında bir renk sıralaması yapılmış olur. Son ikisine gelince, birinin tahkimatı gümüş, öbürünün altın rengindedir” (Herodotos, 1/98, 2012: 58).

Bununla birlikte pagan inancına sahip toplumların astral tanrıları için kentlerini ve mabetlerini yedi katlı ve yedi renkli olarak inşa etmeleri Hıristiyanlıkla birlikte başka bir boyutta taşınmıştır. Böylelikle yedi sembolünün dini inanç ve kentsel yapıdaki kutsiyeti artırılmıştır. Zira Hıristiyan öğretinin “ilahi şifreleri” olarak kabul edilen Yuhanna’nın Vahiy kitabı tüm kutsal olanın

Turkish Studies

yedi sayısı ile bağlantılı birer sembol olduğunu izah etmektedir. Yine Vahiy'deki bilgilerin Hıristiyan dünyasının başkentlerinin yedi tepe şeklinde kurulması fikrini doğurduğu düşünülmektedir.

Hıristiyan Roma halkı için yedi sayısı o denli kutsaldı ki, onlara göre bu sayı devletin sürekli gelişimini temsil etmiştir. Nitekim Roma Septemgeminata (yedi katlı Roma) bu inancın bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır (Schimmel,2000:152). Bu vesileyle onlar Roma'nın yedi tepesini; Palatine, Avantine, Capitoline, Caelian, Quirinal, Esquilne ve Viminal'i kendi elleriyle inşa etmişlerdir (Storm,1915:141). Ayrıca yüzlerce yıl Bizans Devletine başkentlik yapmış olan İstanbul V. yüzyıla ait bir eserde "Yedi Tepeli Babil" ismi ile anlatılmıştır (Emecen,2003:194). Ancak sanılanın aksine Roma ve İstanbul yedi doğal tepeye sahip kentler değildirler. Bu kentler tıpkı Porto ve Atina gibi sonradan kul eliyle yedileştirilmiş, yedi tepe inşa edilerek beklenen Mesih (Baybal,2002: 29)⁷'in geleceği kentler haline dönüştürülmüşlerdir. Tüm bunlarla birlikte müzikte yedi notanın (Güngör,2015: 83)⁸ kullanılması da yedi sembolizmine dair dikkat çeken diğer bir husustur. Nitekim bilinen her şeyin sayı içerdiği "çünkü bu olmadan hiçbir şeyin düşünülmemeyeceği veya bilinmemeyeceği" şeklindeki Pythagorasçı görüş, müzikte de karşılık bulmuştur. Pythagorasçılar müzikal perde ile titreşen bir arp telinin boyu arasındaki ilişkiyi matematiksel olarak izah etmişlerdir. Bu sistem ilk olarak Pythagorasçılar tarafından formüle dökülmüştür. Platon'un öğrencisi Ksenokrates gibi antik bilginler ise bu keşfi Pythagoras'ın öğrencilerinin değil bizzat kendisinin yapmış olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca Pythagoras'ın çaldığı aletin de büyük olasılıkla yedi telli "lir" olduğunu söylemektedirler (Ferguson,2012: 81-82). Gerçekten de Pythagoras müzik ve astronomi arasındaki doğal benzerlikten yola çıkarak "tellerin sesindeki geometriyi" ve "gezegenlerin yörüngesindeki ahengi" fark etmiştir. Pythagoras kozmik düzenin, müzik notalarıyla aynı matematik kuralları ve ölçülerine tabi olduğuna inanmaktadır. Yunan filozofu Platon da bundan iki yüzyıl sonra *Devlet* adlı yapıtında bu görüşü tekrarlayarak, gökyüzünün mükemmel ahengini "göklerin müziği" şeklinde ifade etmiştir (Sobel,2008:118). Bununla birlikte Platon'un halefleri müzikal ritmi ve notaların dizimini bir ölçekte yedi gezegenin düzlemdeki muazzam hareketlerini temel alarak şekillendirmişlerdir. Her bir gezegen için yani her bir astral tanrı için bir nota bir ses değeri belirlemişlerdir (Kinkeldey, 1948: 30-31). Ayrıca Antik Yunan paganizmi astral tanrılara ses değerleri yüklerken bu yedili içerisinden Merkür'ü de Müzik Tanrısı olarak ilan etmiştir. Zira Tanrı Merkür; yedi telli liri keşfettiği ve oğlu çoban tanrısı Pan da sazdan flüte şekil verdiği için Merkür Yunan paganizminde birçok meziyetinin yanı sıra müzik ilahı olarak kabul görmüştür (Sobel,2008: 22). Nitekim Tanrı Merkür'ün oğlu olan Pan'a dair anlatıda müzik aletlerinin oluşumunda da yedi sayısı sembolik bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte uzunluklarına göre yan yana dizilmiş yedi kamıştan oluşan bir tür flüt olan Syrinks Frigya mitolojisine göre, Pan'ın icat ettiği ve elinden düşürmediği müzik aletidir, efsaneye göre Pan kırların, çobanların ve sürülerin tanrısıdır. Pan, Syrinks isimli güzel bir periye âşık olmuştur. Syrinks Pan'dan kaçmak için kendisini su kamışı bitkisine çevirmiştir. Pan ise bu güzel perinin aşkı için bu kamışlardan biraz kesmiş ve bugün "Syrinks" veya "Pan flütü" olarak adlandırdığımız yedi kamışın yan yana dizildiği müzik aletini yapmıştır (Can,2012:101-103). Ayrıca İslam tasavvuf anlayışında da yedi nota ve yedi ses ilahi bir mesaj aktarmaktadır. Bu vesileyle de tasavvufta yedi sayısı mistik bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre Ney tasavvuf öğretisinde insan nefsinin terbiye edilmesi olarak sembolik bir

⁷ İlahi kaynaklı olan üç dinde de "Mesih" sözcüğünden ortak bir fenomen olarak kıyametten önce, bozulan düzeni ıslah ederek hak ve adaleti yeniden sağlamak üzere bir kimsenin (şahsın) gelmesi anlaşılmaktadır. Yahudi inancına göre bu şahıs, Hz. Davud'un soyundandır. Hıristiyanlara göre Hz. İsa Mesih olarak ikinci defa gelecek ve Tanrı'nın Krallığı'nı yeniden kuracaktır. İslam kültüründe ise Hz. İsa kıyametten önce inerek Deccal'i öldürecek ve yeryüzünde İslam'ı hâkim kılacaktır. ⁸ Medeniyetin beşiği olan Yakın Doğu kavimleri lisanlarını yazılı halde tespit ettikten sonra, müziklerini de yazı ile tespiti düşünmüş ve başarmışlardır. Sümerler ve Babillerden sonra eski Mısırlılar da müzik yazısını kullanmışlardır, buradan İbraniler ve sonraları Habeşler gibi diğer Sami kavimlere de intikal etmiştir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/11 Summer 2016

değer taşımaktadır. Ney'in üzerinde toplam yedi delik vardır. Bunlar insan yüzüne benzetilmiştir. İki göz çukuru, ikisi kulak, ikisi burun deliği ve diğeri ise ağızdır (Doğan,2015: 74).

b) Yedi Bilge-Bilgi/Bilge Ağacı

En eski zamanlardan günümüze kadar devam eden süreçte Ön Asya toplumlarının kültür ve teolojisinin içine nüfuz etmiş olan yedi sayısı eril ve bilgi/bilgelik temsilcisi olarak kabul edilmiştir (Gezgin,2015:240). Nitekim Mezopotamya'da sembolik bir ifade olarak yedi sayısı ilk defa U₄ ^dAdapa-Apkallu metninde karşımıza çıkmakta ve “Yedi Bilge” (Gezgin,2015:242)⁹ terimi bu metinde sıklıkla tekrar edilmektedir (Greenfield, 1985: 15-16). Ayrıca bazı bilim adamları tarafından bu bilgelerin Sümerlerin eski tanrıları olduğu da düşünülmektedir (Gezgin,2015:5-6). Gerçekten de Ea/Enki Sümer panteonunda bilgelik tanrısı olarak yer edinmiştir. Akatçada ise *nēmequ* kelimesi bilge anlamına gelmektedir. Zira tanrı Ea/Enki'nin sayısız vasıflarından biri de *nēmequ*'nun sahibi olmasıdır (Glassner,2009:159). Nitekim Ea/Enki Apkallu metinlerinde gizli bilgi düzenleyicisi ve denizlere ait olan bütün büyüleri yaratıklar ile bilgiyi kontrolü altında tutan tanrı olarak karşımıza çıkmaktadır (Greenfield, 1985: 16-17). Zira bu anlatıya göre tanrısal bilgi denizin derinliklerinde saklanmaktadır. Buradan hareketle Apkallu metinlerine göre “Yedi Bilgeler” yerin altındaki tatlı su okyanusunun bilge tanrısı Ea/Enki'nin öğrencileridir. Ea'nın öğrencileri olan bu bilgeler yeryüzüne çıkarak insanlara bildikleri her şeyi öğretmişlerdir. Nihayetinde insanlar bu yedi tanrısal varlıktan, ev yapmayı, tarım, üretim ve zanaatı öğrenmişlerdir. İnsanlara yaşamın yollarını gösteren bilgiler, böylece insanlığın kültürle ilişkisini düzenlemişler ve doğadan kültüre geçişte insanın adaptasyonunu sağlayan katalizörler olmuşlardır. Ayrıca Tevrat'a göre de bilgi/bilgelik karalardan, dağlardan, ya da tepelerden önce yaratılmış olan denizlerin dibinde durmaktadır (Greenfield, 1985: 17-18). Aynı şekilde yedi sayısı Eski Yunanda da bilgi/bilgelik olarak nitelendirilmiştir. Nitekim “kendi kendine yetebilen” sayı olarak sıfat bulmuş olan yedi Zekâ/Bilgelik Tanrıçası Athena ile ilişkilendirilmiştir. Tıpkı yedi sayısının kendinden başka bir sayıya bölünememesi gibi (Stewart,1996:1570), Tanrıça Athena da ne üretilmiş ne de üretkendir. Bu da Zeus'un kafasından çıkan bakire Athena'nın özelliklerine uymaktadır. Ayrıca M.Ö. V. yüzyılda Philolaus “yedi sayısı her şeyin lideri ve yöneticisi, bir tanrı olarak diğer tanrılardan farklı, yalnızca kendisine benzeyen, sağlam, yerinden oynamayan tanrıça Athena'ya yakışır” diyerek bu durumu çok güzel açıklamıştır (Schimmel, 2000:152). Zira Athena Yunan panteonunun baş tanrısı olan Zeus'un zekâsından doğmuş olan kızıdır (Can,2012: 64). Tüm bunların yanı sıra yedi sembolünün bilgi/bilgelik temsil ettiğine dair en çarpıcı izah ise Yahudi öğretisi içinde yer almaktadır. Nitekim Yahudi sembollerinde en meşhur olanı yedi kollu/dallı şamdan yani “Menorah”dır (Goodenough,1937:104). Yahudi inanca göre yedi dallı şamdanın ışığı tanrının varlığını sembolize etmektedir. Ayrıca Menorah, kâinatın tanrı tarafından yedi günde yaratılışının da temsilidir. Menorah'ın ortadaki kolu sebtî yani Cumartesi gününü temsil etmektedir. Yedi kol, yeryüzünün yedi kıtası ve yedi kat gökyüzüdür. Bunların yanı sıra Menorah'ın yedi gezegeni, ebedî ışığı ve haftanın yedi gününü de sembolize ettiğine inanılmaktadır (Atasağun,2001:132). Buna ilaveten Yahudi öğretilerinde Menorah'ın “Hayat Ağacı” olarak tanımlanması yedi sembolünün tanrısal vasıfla olan bağlantısını izah etmek açısından son derece önemlidir. Nitekim Yahudi gizemciliğinde Hayat Ağacı tanrısal yedi erdemi ifade etmektedir (Basalel,2009). Ayrıca Tevrat'a göre tanrısallığın ilk koşulu da bilgiye sahip olmak yani bilge olmaktır. Zira Tevrat Cennetin ortasında, “Hayat Ağacı” ve “Bilgi/Bilgelik Ağacı” (Hammand,1982:168-172)) nın bulunduğunu (Tevrat, Yaradılış 2/9) ve Hz. Âdem'in Bilgi/Bilgelik Ağacı'nın meyvesinden yemesinin yasakladığını ifade etmiştir (Tevrat, Yaradılış 2/17).

⁹ Ayrıca Antik yedi bilge Yunanistan'da da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Farklı dönemlere göre değişen bu bilgiler topluluğu var oldukları toplumda büyük saygınlığa sahiptirler. Zamanla silüetlere bürünen bu yedi bilge dönemlerinin büyük mabet yapılarında salonları süsleyen heykelleri ile karşımıza çıkmaktadır. Thales, Pythagoras gibi bilginler ve filozoflar bu yedi bilge kişi arasında sayılırken, Büyük İskender'in de bu yedili arasında yer aldığı düşünülmektedir.

Turkish Studies

Tanrının Hz. Âdem'e ölümsüzlük vadeden Hayat Ağacı'nın meyvesini serbest etmesine karşın, Bilgi/Bilgelik Ağacı'nın meyvesini yasaklaması (Tevrat, Yaradılış 2/25) ve yılanın Hz. Âdem-Hz. Hava'ya Bilgi/Bilgelik Ağacı'nın meyvesinden yemeleri halinde ölümlü değil tanrısallık (bilge) olacaklarını söylemesi meselesi tartışma konusudur (Tevrat, Yaradılış 3/4-5)¹⁰. İşte bu noktada Mircea Eliade *Dinler Tarihine Giriş* adlı eserinde Bilgi/Bilgelik Ağacı'nın Hayat Ağacı'na ulaşmak için bir ön adım olduğu, Bilgi/Bilgelik Ağacı'ndan yiyen Hz. Âdem'in Hayat Ağacı'na ulaşacağı ve ancak bu yolla tanrısallığa yani ölümsüzlüğe kavuşacağını söylemektedir (Eliade,2014:286). Buna delil olan Tevrat'ın ilgili bölümünün ifadesi ise şöyledir;

“Âdem iyiyi kötüyü bilmekle bizlerden biri gibi oldu. Artık yaşam ağacına uzanıp meyve almasına, yiyip ölümsüz olmasına izin vermemeli” (Tevrat, yaradılış 3/22).

Görüldüğü gibi insanı ölümsüz yapan şey bilgi, onu tanrısallaştıran şey ise bilmektir. Ancak sadece kutsal olanı, tanrı katında olanı, gizli ilmi bilmektir. İşte bu vesileyle kutsal görünen bilgi bir diğer kutsalla dönüştürülmüş yani ağaç motifleriyle sembolleştirilmiştir. Ayrıca eskiçağ toplumları tarafından kutsallık atfedilen “Ağaç Motifi” ölümsüzlükle karşılık bulmuştur. Nitekim pagan dinlerin pek çoğunda ağaç sembolizmi ölümsüzlüğe giden yol olarak kabul görmüştür. Zira onlara göre kurgusal olarak ağaç; kökleriyle yer altına, dallarıyla da göğe hâkim iken bedeniyle de bu dünyaya yani bugüne hükmetmektedir. Bu yönüyle ağaç motifi pek çok pagan toplumun dini ritüelleri içinde tapınım görmüştür. Lakin bu noktada insanı ölümsüz yapan şey neydi? Hayat Ağacı'na ulaşmak insan bedenini mi ölümsüzleştirecekti? Yoksa insan tanrı katındaki bilgiye sahip olup diğer insanlardan ayrılarak mı tanrısallığa erişecekti? Bu soruların cevabının bulunabilmesi için Mezopotamya coğrafyasında kullanılan ağaç motifinin de iyi irdelenmesi gerekmektedir. Nitekim Mezopotamya coğrafyasında Hayat Ağacı ile ilgili inancın sembolik olarak ilk işleniş tarihi M.Ö. III. binyıla kadar götürülmektedir. Genel kanıya göre birçok toplumda olduğu gibi iki erkek keçi arasındaki çalı motifi Sümerlilerde de “yaşam” ve “ölüm” arasındaki sürekli dolaşımı ve yer altı dünyası ile olan inançları sembolize etmektedir (Belli, 1982:238). Ancak bu genel görüşün büyük bir yanılgıya sebebiyet vereceği ihtimalini gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Zira Mezopotamya ve ardılında Anadolu coğrafyasında sıklıkla kullanılan ağaç motiflerinin tümünün Hayat Ağacı'nı temsil ettiği düşüncesi eksik veya yanlış olabilir. Öyle ki, ağaç formunun büyük bir gizemi de içerisinde barındırdığı yönündeki düşüncelerin yanında bunun bir tapınım simgesi olduğu hususunda da görüşler mevcuttur. Nitekim Nell Parrot Mezopotamya'daki kutsal ağaç tasvirlerini incelerken bu tasvirin altında ruhsal bir bütünlüğün bulunduğunu dillendirmektedir. Mezopotamya'nın kutsal ağacının bir tapınım malzemesi olmaktan çok bir simge olduğunu söyleyenler de olmuştur. Onlara göre “*bu az ya da çok süslenmiş bir ağacın kopyası değildir. O tamamen yapay bir biçimlendirme ve gerçek bir tapın nesnesinden çok, büyük güce sahip bir simgedir*” (eliade, 2014:270). Esas mesele ise bu büyük simgenin tam olarak neyi ifade ettiğidir. Bu noktada ağaç formunun sadece hayatı ve ölümsüzlüğü simgelediği düşüncesi eksik kalmaktadır. Diğer taraftan Hayat Ağacı genellikle bir yılanla bütünleşmiş seklide tasvir edilmiştir. Ancak farklı anlatılarda ve farklı gravürlerde betimlenen ağacın formunda ve ona eşlik eden yılanın sayısında farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Diğer taraftan çalışmamızın başında ifade edildiği üzere mitolojik anlatılarda ve ilahi metinlerde yer alan semboller kutsal oldukları için başka sembollerle yer değiştirilemezler. Bu hal çerçevesinden bakıldığında özellikle Mezopotamya ve Anadolu coğrafyasında yer alan kutsal ağaç formunun tümüyle ölümsüzlüğü simgeleyen Hayat Ağacı olarak nitelendirilmesi büyük bir yanılgıdır. Zira ebedi bir ömür vadeden Hayat Ağacı'nın bekçileri hayatı ve ölümü temsil eden iki yılanıdır. Buna karşın tek bir yılanla tasvir edilen; yedi dallı ve her bir dalında yedi yaprağı bulunan ağaç ise Bilgi/Bilgelik Ağacı'dır. Bununla birlikte Yahudilerin yedi kollu şamdanı yani Menorah'ın simgelediği tanrısallık

¹⁰ “Kesinlikle ölmezsiniz; çünkü tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyi kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız”.

vasfın Hayat Ağacı'yla değil, Bilgi/Bilgelik Ağacı'yla bağlantılı olduğu söylenebilir. Buradan hareketle Tevrat'ta bahsedilen tanrısal yedi vasfın, tanrı katında bulunan yedi büyük kutsal bilgiye denk geldiği düşünülebilir. İslami düsturda da yedi sembolizminin Allah'la kulu birleştiren bir aracı olduğunu daha önce ifade etmiştik. Bu sembolün aracılık vasfının bilgi/bilgelik ile sağlandığını da söyleyebiliriz. Zira Kuran-ı Kerim'in yedinci Suresi, el-A'raf Suresi'dir. El-A'raf Suresi'nin yedinci Ayet'i ise mealen şöyledir;

“Ve onlara (olup bitenleri) tam bir bilgi ile mutlaka anlatacağız. Biz, onlardan uzak değiliz”

Görüldüğü üzere el-A'raf suresinde geçen yedi sayısı bilgi/bilgelik kavramlarıyla bağlantılıdır. Ayrıca Kuran-ı Kerim'de harf ayetleri olarak adlandırılan, 29 surenin başında bulunan, kelime ve kavram değeri olarak anlamlandırılmayan bağımsız harfler veya harf gurupları vardır (Akdemir,2009: 31). Kuran-ı Kerim'de zikredilen bağımsız harfler arasında hm (hâ-mîm)¹¹ حم bileşimi yedi kez görünmektedir (Schimmel, 2000:160). Bu surelerin hepsinde “hâ-mîm” harflerinden sonra Kuran-ı Kerim'in Allah katından indirilen bir hakikat olduğu işlenmektedir. Nitekim İslami öğretilerde Kuran-ı Kerim, Allah'ın ilmiyle bezenmiş ezelden ebede var olan ya da var olacak olana işaret eden tüm bilgiyi içerisinde barındıran bir kutsal olarak kabul edilmektedir.

c) Yedi Kötülük (Günah-Suç)

Yukarıda ifade edildiği üzere teoloji içerisine sirayet etmiş olan yedi sembolü tanrı ile insan arasında “kutsal bilgi” aracılığıyla sağlanan yakınlaşma gizemini yansıtmaktadır. Nitekim beşerin bu mertebeye ulaşılabilmesi için büyük bir erdeme, kutsal bir yüceliğe sahip olması gerekmektedir. Bu muazzam örgü de yedi sembolüne topyekûn olarak iyi sıfatı kazandırmaktadır. Lakin bu noktada var olan her kutsalın zıttı ile vücut bulduğu gerçeğine değinen *dikotomik* (ikileşme) algının da dikkate alınması gerekmektedir. Zira bir varlığı izah etmede seçilen en önemli yollardan biri onu karşıtı ile ifade etmektir. Nitekim her şey zıttı ile bilinir ve bir varlığın ne olduğu, ne olmadığı ile daha kolay anlatılabilir. Öyle ki, dini anlatılarda sembolizm içerisine gizlenmiş olan mananın ederi; ikili ve zıt bir temellendirme sayesinde daha anlaşılabilir bir hal almaktadır. Böylelikle bir şeyin karşıtı diğerine sınır koymaktadır. Sevap günahla, iyilik kötülükle, aydınlık ise karanlıkla sınırlandırılmaktadır. Bir varlığın bilinmesi başka bir varlıkla mümkün olduğundan, söz konusu varlığın da var olup olmadığı diğer varlığın mevcudiyetine bağlıdır. Bu da varlığın başka bir varlıkla sınırlandırılması anlamına gelmektedir (Balkaya,2010:992). Bu hal çerçevesinde iyi/sevap olan yedi sembolünün sınırlandırıcısı hiç şüphesiz kötü/günah olan yedi sembolüdür. Zira iyi olan yedi tanrı ile insanı yakınlaştırırken, kötü olan yedinin beşeri tanrıdan uzaklaştırdığına inanılmaktadır. Nitekim kötü olanın yedi ile sembolleştirilmesinin ilk ve en dikkat çekici örneği Cennet'e istinaden Cehennem'in de yedi katlı olmasıdır. Bu anlatı gerek tek tanrılı dinlerin kutsal kitaplarında gerekse de pagan dinlerin hâkim olduğu mitolojik anlatılarda karşılık bulmaktadır. Ayrıca yedi sembolünün iyiyi olduğu kadar kötüyü de karşılıyor olması kul zihninde onun kutsiyetine zeval getirmemekte bilakis onu daha da kutsallaştırmaktadır. Zira tanrı tüm dinlerde gazabı da çok olan olarak tasvir edilmektedir. İyi de kötü de ona aittir ve ondan gelmektedir. Ayrıca tüm dini öğretilerde ve mitolojik anlatılarda ortak olan görüşe göre insanın iyi olana ulaşabilmesi için kötü olandan arınması gerekmektedir. Nitekim Mitras Kültü (Ulansey,1989)'nde de bu yönüyle yedi sembolü dikkat çekici bir değere sahiptir. Mitras gizeminde ruh, yedi gezegensel gökyoluyla ilahi varoluşa yükselmiş olan

¹¹ 40/1-2 Mü'min “Hâ, Mîm! Bu kitabın indirilişi, Aziz ve Alîm olan Allah'tandır”. 41/1-2 Fussilet “Hâ, Mîm! Bu Kur'an Rahmân ve Rahîm olan Allah tarafından indirilmiştir”. 42/1-2-3 Şura “Hâ, Mîm! Ayn, Sin Kaf. O, Aziz ve Hâkim olan Allah, sana ve senden öncekilere böyle vah yetmektedir”. 43/1-2-3-4 Zuhruf “Hâ, Mîm! Apaçık kitaba andolsun ki, Biz onu akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an yaptık. Ve o, bizim katımızdaki ana Kitap'ta çok yüce, çok hikmetlidir”. 44/1-2 Duhan “Hâ, Mîm! Apaçık olan bu kitaba andolsun”. 45/1-2 Casiye “Hâ, Mîm! Bu kitabın indirilmesi, Üstün ve Bilge olan Allah katındandır”. 46/1-2 Ahkaf “Hâ, Mîm! Kitabın indirilmesi, Üstün ve Bilge olan Allah'tandır”.

düşüncedir. Bu yükseliş, sembolik olarak ustanın geçmesi gereken yedi kapıyla temsil edilmektedir. Nitekim her kapıda giysisinin bir parçasını bırakmak insan niteliklerinden ve nefsinin ona söylediklerinden art arda kurtulmayı sembolize etmektedir. Mıtras gizemlerinde ustalar en sonunda, çırılçıplak ve bütün maddi sıfatlardan kurtulmuş, ruhsal dünyada yeniden doğmaya hazır olarak sekizinci kapıya yani Işık Kapısı'na ulaşmışlardır. Bu kütle bağlantılı olan kefarete ve arınma ise ayın yedinci, ondördüncü, yirmibirinci ve yirmisekizinci günlerinde düzenlenmekteydi (Schimmel, 2000:156). Bu ayının kökenleri Asur tanrıçası İştar'ın yeraltı dünyasına inişinde yedi kapının her birinde bir giysisini bıraktığı Mezopotamya topraklarına kadar uzanmaktadır (Hooke,1991: 41). Ayrıca bu yedili kapı bir noktada Hıristiyan öğretilerde yer edinmiş olan Latince "and, yemin, bağ" anlamında kullanılan *sacramentum* kelimesinden gelen *Yedi Sakrament* uygulamasına benzemektedir. Zira özellikle Katolik Hıristiyanlarca benimsenen, *Yedi Sakrament* Hıristiyanlık inancında iman etmenin ilk şartı sayılmaktadır. II. Vatikan Konsili'nin "Kutsal İbadetler Yasası"nda *sakrament*lerin amacının insanı kutsallaştırmak olduğu açıklanmıştır. Hıristiyan öğretilere göre *sakrament*lerin sayısı yedidir. Bunlar: Vaftiz, evharistiya, kuvvetlendirme, evlilik töreni, ruhbanlık sırrı, günah itirafı (tövbedir) ve hasta yağı (Aydın, 1998:349) dır. Bu iman edişin Kitap-ı Mukaddes'teki en güzel örneği ise Mecelli Meryem kıstasındadır (Tevrat, Luka 8/2). Böylelikle denebilir ki, Sakramentler yedi kötüden yani nefsinin insanoğluna fısıldadığı yedi günahtan kurtuluşu temsil etmektedir. Nitekim Hıristiyan öğretilerde insanı tanrıdan uzaklaştıran yedi büyük günah vardır ve bunlar *Yedi Ölümcül Günah* (Sümer,2016:481-498) adı altında listelenmektedir. Bunlar; Superbia (kibir), ira (öfke-yıkıcılık), invidia (kıskançlık), avaritia (açgözlülük), gula (oburluk), acedia (tembellik), luxuria (sehvet düşkünlüğü) dır (Wilkinson, 2014:299). Ayrıca İslami öğretilerde de Allah'ın azabıyla karşılık bulacak olan yedi günah yer edinmiştir (Schimmel, 2000:159). Buhari'nin aktardığı bir hadis'e göre İslami inanıştaki yedi büyük günah; "şirk, büyü, haksız yere katl, yetim malı yemek, tefecilik, savaş meydanından kaçmak ve masum kadına iftira" şeklinde sıralanmıştır (Kahraman, 2007:146). Tüm bunlarla birlikte bazı hallerde pagan toplumlarda da yedi sayısı olumsuz bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre Babil'de sıcak mevsimlerde yedi burç görünmemektedir. Bu görünmeyen yedi burcun kötülükler diyarına gittiğine inanılmakta ve bu nedenle de yedinin tehlikeli ya da kötü bir sayı olduğu da düşünülmektedir. Ayrıca Mezopotamya astrolojisinde yedi gezegene ek olarak bir de çıplak gözle görülebilen Ülker'in yedi yıldızı bulunmaktadır. Bu yıldızlar, en sıcak 40 günde ve şiddetli fırtınalar sırasında Babil'in ufkunun ötesine gizlenmektedirler. Bu nedenle çoğu kez söz konusu bu yedi yıldızın kötü niyetli ruhlar oldukları düşünülmüştür (Schimmel, 2000:143-144). Nitekim birçok kültürde -tufanın yedi gün sürmesi, Mısır ölüm geçitlerinde yedi kapının bulunması, Eski Mısır Güneş Tanrısı Ra'nın yedi ruhunun olması, yine Mısır mitolojisinde "İsis ve Yedi Akrep" (Scott, 1947: 62) mitinin içerisindeki yedi akrep sembolünün cezalandırıcı misyonunun bulunmasının yanı sıra birçok mitolojik anlatıda yılan başta olmak üzere kötü varlıkların veya ruhların yedi başlı olarak zikredilmesi gibi etmenler - yedi sayısının kötülüğü de içinde barındıran bir gizeme sahip olduğunun diğer işaretleridir (Küçük, 2013:103;Hart, 2012: 66-68). Ayrıca Sümer panteonunda yer alan ve büyülu metinlerde isimleri sıklıkla geçen Galla'lar (insanları yer altı dünyasına çekmekle görevli ölümler diyarı cinleri) kendilerini yedi sayısıyla bütünleştirmişlerdir (Altuncu, 2004:138). Bununla birlikte yedi sayısı kötüyle olan bu bağlantısından ve tanrıya olan yakınlığından dolayı büyü uygulamalarında da yerini almıştır (Schimmel, 2000:144). Bu noktada Hitit toplumunda yedi sayısının teolojide ritüelin ya da büyüünün amacına ulaşması için tanrı ile bağı oluşturan bir güç olduğu düşünülmektedir. İlgili metnin tercümesi şöyledir:

"Ve günü geldiğinde, onlar arınma suyunu alır ve (onu) eski tanrı heykeline kırmızı ip ve güzel kokulu yağla dağdan, ırmaktan, otlaktan, gökyüzünden ve topraktan gelen yedi yan yol ve yedi yol sayesinde (çekerler). Bu gün çekme işlemi gerçekleştirilir: O eski Tanrının tapınağına çekilir". Bu seremoniyi detaylı kurban ayinleri izlemektedir. Ritüelin bir sonraki gününü anlatan metin

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/11 Summer 2016

kısımında ise: “Daha sonra rahip tanrıyı bir çukurdan yedi kez çeker; ritüel beyi de benzer şekilde onu yedi kez yukarı çeker” denilmektedir. Çeşitli kurban ve arınma seremonileri sonrasında ise tanrının ruhu eski tapınağın içindeki yerini almış ve artık yeni tapınağa çekilmesinin vakti gelmiştir. Bu durum şöyle ifade edilmiştir: “(Yeni) heykeline yerleş! Senin tapınağına git! ... Daha sonra, o, tanrıyı (eski tapınağın) duvarından kırmızı ipele yedi kez çeker” (Kılıç-Başol, 2014: 54).

SONUÇ

Evren ve insanın yaratılışı ile başlayan sorgulama düşüncesinin gelişmesiyle birlikte her varlığın bir sayı ile nitelendiği ve bu muazzam sistemin tanrılara dayandığı ayrıca sayıların görünenin ardında bir de görünmeyen tanrısal bir güce sahip oldukları inancı ortaya çıkmıştır. Nitekim sayıların bu gizemli gücü çok tanrılı inançlarda sembolleştirilmeleriyle birlikte, mitolojik anlatıların içinde, ibadethanelerde, dini ritüellerde, teolojik ve bilimsel çalışmalarda karşılık bulmuştur. Bununla birlikte evrendeki her şey tek veya çift sayısal değerle izah edilmiş, mitolojide ve kutsal kitaplarda kullanılan sayı sembolizmi içerisinde tek sayıların ve özellikle yedi sayısının diğer tüm sayılara karşı büyük bir üstünlüğe sahip olduğuna inanılmıştır.

Bu bağlamda eskiçağ toplumlarının düşüncesinde ve kutsal kitaplarda yedi sembolizminin yansımalarını şu şekilde tasnif edebiliriz;

Mezopotamya toplumları yedi sayısını kaderleri tayin eden “yedi tanrılar” ve astral inancını oluşturan yedi gezegenle sembolleştirmişlerdir. Onlar *zigguratları* da yedi katlı olarak inşa etmişlerdir. Mezopotamya’daki yedi katlı mabet yapısının Hıristiyanlık mimarisinde “çan” İslami mimaride ise “minare” şeklinde karşılık bulduğu ihtimali üzerinde durulmaktadır. Ayrıca haftanın yedi günü de astral dünyada bulunan Güneş, Ay, Mars, Merkür, Jüpiter, Venüs ve Satürn gezegenleri ile ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte Mezopotamya zigguratlarının her bir katında bir renk kullanılması ayrıca gökkuşağının da yedi rengi bünyesinde barındırması ve gökkuşağının tanrısal dünya ile beşeri dünya arasında açılan köprü olarak kabul görmesi yedi kutsal renk sembolizmi düşüncesini doğurmuştur. Yedi sembolizmini yansıtan diğer bir husus ise kentlerin yedi tepe üzerinde kurulması inancıdır. Buna en güzel örnek Roma ve İstanbul kentleridir. Nitekim Romalılar yedi sayısının devletin sürekli gelişimini temsil ettiğine inanarak Roma şehrine kul eliyle yedi tepe oluşturmuşlardır. Ayrıca müzikte yedi notanın kullanılması da yedi sembolizmine dair dikkat çeken diğer bir husustur. Tüm bunlarla beraber Eski Ön Asya toplumlarının inanç ve kültürel hayatlarında yedi sayısına atfedilen diğer bir değer ise bilgi/bilgeliğin temsilcisi olarak telakki edilmesidir. İnsanların tarım, ziraat ve konut yapma gibi ekonomik ve sosyal hayata dair birçok meziyeti söz konusu Yedi Bilge’den öğrendiğine inanılmıştır.

Diğer taraftan Cennet’in yedi kat gökte olduğu düşüncesi iyiyi temsil eden yedinin sembolü olduğu düşüncesine karşın Cehennem’in yedi kat yerin altında olduğu inancı ise yedinin iyilik kadar kötülüğü de sembolize ettiği düşüncesini doğurmuştur. Kısacası ilk mitolojik anlatıların oluştuğu zamandan günümüze insanoğlunun inanç ve kültür hayatında birçok canlı cansız varlık ve bunun yanında günlük hayatta kullandığı somut veya soyut çok sayıdaki olgu YEDİ sembolizmi ile karşılık bulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akdemir, İ. (2009), *İkizkod*, (Redaksiyon Halil Bilgili), Ayyıldız Yayıncılık.
- Altuncu, A. (2014), “Sümerlerde Tanrı Anlayışı ve Tanrılar Panteonu”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 7, ss. 118-142.
- Atabek, R. (1987), *Sayı Sembolizmine Genel Bakış*, Mimar Sinan Yayınları, İstanbul.

- Atasağun, G. (2001), “Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 11, ss. 144-145.
- Aydeniz, H. (2011), “Dini Sembollerin, Sembolün Anlam Kaybı ve Etkilerine Geleneksel Bir Yaklaşım (René Guénon Örneği)”, *EKEV Akademik Dergisi*, Y. 15, S. 48, ss.75-90.
- Aydın, M. (), “Hıristiyanlık”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 17, 1998, s. 349.
- Baigent, M. (2010), *Babil Kehanetleri*, (Çev. Ayşe Müge Esenerli), Yakamoz Yayınları, İstanbul.
- Bakır, A.-Altıngök, A. (2011), “Klasik ve Çağdaş Kaynaklar Işığında Turan-İran Kavramı ve Tarihsel Coğrafyası”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXVI, S. 2, ss. 361-422.
- Balkaya, A. (2010), “Kozmogoni Anlatılarında Dikotomik Algının Nedenselliği”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 7/4, ss. 987-994.
- Basalel, Y. (2009), *Şalom Gazetesi*, 29 Temmuz 2009.
- Baybal, S. (2002), *İbrahimi Dinlerde Mesihin Dönüşü*, Yediveren Kitap, Konya.
- Belli, O. (1982), *Urartular'da Hayat Ağacı İnancı*, Edebiyat Fakültesi Basım Evi, İstanbul.
- Buckland, R. (2011), *İşaretler, Semboller ve Alametler*, (Çev. Derya Engin), Neden Kitap Yayını, İstanbul.
- Can, Ş. (2012), *Klasik Yunan Mitolojisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Doğan, S. (2015), *Mesnevi'den Pedagojik Telkinler*, Selis Yayınları, İstanbul.
- Draper, J.W. (1939), “Seven Ages and Bartholomaeus Anglicus”, *Modern Language Notes*, Vol. 54, No. 4, ss. 273-276.
- Ehade, M. (2014), *Dinler Tarihine Giriş*, (Çev. Lale Arslan Özcan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Ehade, M. (2015), *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, (Çev. Ali Berktay), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Emecen, F.M. (2003), “Lanetli Şehir Düştü: İstanbul'un Fethi ve Kıyamet Senaryoları”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 22, ss.191-205.
- Ferguson, K. (2012), *Kadim Pythagoras Kardeşliği*, (Çev. Sayat Arslanlıoğlu), Ayna Yayınevi, İstanbul.
- “Folk-Lore of the Numbers Seven”, *The Journal of American Folklore*, Vol. 14, No. 52, 1901, p. 58.
- Florioti, H. H. D.-Eser E. (2013), “Kutsal Kitaplar ve Mitolojik Kaynaklar Işığında Eski Yakınoğu'da Rüya Olgusu ve Algısı Üzerine”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 8/2, pp. 73-87.
- Gezgin, İ. (2009), *Gılgamış*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Glassner, J.J.(2009), “Eski Mezopotamya'da İlerleme, Bilim ve Bilginin Kullanımı”, Çev. Gökhan Kağnıcı, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 24, S. 2, ss.157-170.
- Goodenough, E.R. (1937), “Symbolism in Hellenistic Jewish Art: The Problem of Method”, *Journal of Biblical Literature*, Vol. 56, No. 2, ss. 103-114.

- Granger, F. (1903), "The Gods of The Seven Days", *The Classical Review*, Vol. 17, No. 1, ss. 86-88.
- Greenfield, J.C. (1985), "The Seven Pillars of Wisdom (Prov 9:1) A Mistranlation", *The Jewish Quarterly Review*, Vol. 76, No. 1, ss. 13-20.
- Güngör, K. (2015), "Nota Yazısının Tarihsel Gelişimi", *Sahne ve Müzik Eğitim Araştırma Dergisi*, C. 1, S. 1, ss. 81-89.
- Hammand, E.B. (1982), "The Three of Knowledge", *The Sewanee Review*, Vol. 26, No. 2, ss. 168-172.
- Hart, G. (2012), *Mısır Mitleri*, (Çev. Mehmet Sait Türk), Phoenix Yayınları, Ankara.
- Herodotos. (2012), *Tarih*, 1/98, (Çev. Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.
- Hooke, S.H. (1991), *Ortadoğu mitolojisi*, (Çev. Alaeddin Şenel), İmge Kitabevi, Ankara.
- Ifrah, G. (2016), *Rakamların Evrensel Tarihi*, C. 1, Alfa Yayınları, İstanbul.
- James P.-Sluijs M. A. V. (2008), "Ziggurats, Colors and Planets: Rawlinson Revisited", *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 60, s.s. 57-79.
- Kahraman, F. (2007), "İslâm İnancında Günah, Günah Çeşitleri ve Kişiyi Günah İşlemeye Sevkeden Faktörler", *Usul İslam Araştırmalar Dergisi*, S. 8, ss. 140-168.
- Kaval, M. (2015), "Mistisizm'in Dili; Sembolizm", *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 10/6, ss. 555-566.
- Kılıç, Y.-Başol S. (2014), "Hitit Büyülerinde Sayı ve Renk Sembolizmi", *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 9/7, ss. 51-64.
- Kınal, F. (1954), "Eski Önasya Dinlerinde Monoteist Temayüller", *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. 18, S. 70, ss.116-129.
- Kinkeldey, O. (1948), "The Music of The Spheres", *Bulletin of The American Musicological Society*, No. 11/12/13, ss. 30-32.
- Kramer, S.N. (1998), *Tarih Sümerle Başlar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Küçük, M.A. (2013) "Türk Destanlarında "Sayı" Motifinin Dini Yansımaları", *Gazi Türkiyat Dergisi*, S. 13, ss. 91-109.
- Küçük, O.N. (2009), "İbnü'l Arabi Düşüncesinde Varlığın Tasavvufi Yorumunun Sayı Metafiziğine Uzanan Yansımaları", *Tasavvuf İlim ve Araştırma Dergisi* (İbnü'i Arabi Özel Sayısı-2), S. 23, ss. 373-411.
- Özgüney, T. (2009), *Pythagoras*, Bayrak Yayınevi, İstanbul.
- Özkan, A. R. (2002), "Din Mitoloji İlişkisi", *EKEV Akademik Dergisi*, Y. 6, S.11, ss. 9-20.
- Schimmel, A. (1954), "Dinde Sembolün Fonksiyonu Nedir", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, C. III, S. 3-4, ss. 67-73.
- Schimmel, A. (2000), *Sayıların Gizemi*, (Çev. Mustafa Köpüşoğlu), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Scott, M. E. "Egyptian Accessions", *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, Vol. 6, No. 2, The Metropolitan Museum of Art Press, 1947.

- Sobel, D. (2008), *Gezegenlerin Gizemi*, (Çev. Demet Evrenosoğlu), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Stewart, L. (1996), “The Magic of Seven: Signifies Creation, The Sum of The Spiritual Three and The Material”, *British Medical Journal*, Vol. 313, No. 7072, ss.1570.
- Storm, G.E. (1915), “Roman History in The Fourth Grade”, *The Elementary School Journal*, Vol. 16, No. 3, ss.132-146.
- Sümer, N. (2016), “Katolik Mezhebinde Yedi Ölümcül Günah Problemi”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 11/5, ss. 481-498.
- Tevrat, (2009), *Kitabı Mukaddes Şirketi*, İstanbul.
- Tillich, P. (2001), “Din, Bilim ve Felsefe”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 2, ss. 271-283.
- Tillich, P. (2002), “Din Dilinin Doğası”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2, ss. 227-236.
- Ulansey, D. (1986), *Mitras Gizlerinin Kökeni*, (Çev. Hüsnü Ovacık), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Urundul, E. (2012), *Anadolu Mitolojisi*, Genesis Yayınları, Ankara.
- Wilkinson, K. (2014), *Semboller ve İşaretler*, (Çev. Seda Toksoy), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Williams, A.R. (1945), “Seven”, *Folklore*, Vol. 56, No. 2, ss. 257-258.
- Yiğit, V. (2015), *Renkler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Kılıç, Y. & Eser, E. (2016). “Eskiçağ Düşüncesi ve Kutsal Kitaplarda Yedi Sembolizmi / Ancient Thought and the Symbolism of the Number Seven in Holy Books”, *TURKISH STUDIES - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Kamil Veli Nerimanoğlu Armağanı) Volume 11/11 Summer 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9880>, p. 77-98.